

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA HISTÒRICA DE LA TINENÇA DE CULLA (SEGLES XVI-XVIII)

Joan PERAIRE

1. LA TINENÇA DE CULLA

1.1. La conquesta cristiana i la repoblació

Després de més d'un segle d'haver perdut el control sobre les terres del nord castello-nenc els reis d'Aragó –que havien constituït un esporàdic regne cristià de Culla entre 1093 i 1103– el 22 de maig de 1213 el rei Pere el Catòlic signava un document en què es comprometia a donar el Castell de Culla, quan fos conquerit, als Templers. La promesa no fou confirmada mai per Jaume I i quan es produí la conquesta definitiva –concretament entre finals de 1232 i 1233– el Castell passà a mans de Balasc d'Alagó, amb caràcter hereditari, i continuà en poder de la família fins el 1303, en què Guillem d'Anglesola, senyor de Culla, va vendre la Tinença –sense el Riu de les Truites o Vilafranca– als Templers. Incloïa, doncs, els castells i llocs de Culla, Benassal, Vistabella, Atzeneta, Benafigos, la Torre de Vinrabí, Vilar de Canes, el Molinell, el Boi, Corbó i el Castellar. Tots els pobles i castells que comprenia l'antic Castell de Culla –excepció feta, com hem dit, del Riu de les Truites, que fou segregat de Culla i afegit a Morella– passaren a l'Ordre de Montesa el 1319 i integraren la Comanda de Culla⁽¹⁾.

1.2. La compra dels herbatges

Una vegada completat el procés de donació i repoblació, sempre a fur de Saragossa, durant la primera meitat del segle XIV es produeixen dos fets que seran d'una importància decisiva per entendre l'evolució posterior de la Tinença: la desaparició dels Templers i la compra dels herbatges. El 1319 el Castell de Culla passa a l'Ordre de Montesa i el 1330 s'inicia el procés que durà al canvi –imposat per Montesa– del Fur

(1) Per a una aproximació històrica al Castell i la Comanda de Culla, són imprescindibles els treballs de Barreda –especialment, 1984, 1988a i 1988b (ps. 8-16)– i Miralles (1983 i 1985a). També poden aportar dades d'interès els articles de Segarra (1930) i Sánchez Gozalbo (1949) i els llibres de Pedro Fuertes (1985) i Díaz Manteca (1987).

de Saragossa pel de València i a l'organització com a Comanda independent (veg. Barreda: 1987).

Tanmateix, el fet més important sota Montesa fou la cessió dels herbatges, l'any 1345, fet que comportà un important grau d'autonomia per a la Tinença. La constitució de la Tinença o Setena de Culla és fruit d'un conveni o contracte entre l'Ordre de Montesa i les universitats del Castell de Culla sobre l'explotació de la ramaderia, boscos i terres de pastura. El document de cessió dels herbatges –anomenat tècnicament *Carta de Venda dels Herbatges i Fustes*– fou acordat a Sant Mateu el 30 de març de 1345 entre el mestre de Montesa, Pere de Tous, d'una banda, i els síndics i missatgers de Benassal, Culla, Vistabella i Atzeneta, en nom de totes les viles i llocs de la Setena, de l'altra. El contracte establia, de fet, el compromís de lliurar a l'Ordre 1600 sous reals de València anuals –unes 80 lliures– a canvi de la cessió de tots els drets sobre l'explotació forestal i l'aprofitament de la herba per a la ramaderia. El pacte fou confirmat per totes les universitats de la Setena durant la primera quinzena d'abril i el document definitiu es signà a Sant Mateu el 19 d'abril. El pergamí original, en català, es conserva a l'Arxiu Municipal de Culla.

La cessió dels herbatges és, com hem dit més amunt, un fet decisiu, que tingué importants repercussions sobre la vida de la Tinença fins pràcticament l'actualitat.

a) En primer lloc, suposà la creació de la Setena de Culla, una institució que agrupà totes les universitats de les viles i llocs de la Tinença i s'encarregà –durant gairebé cinc segles– d'organitzar, coordinar i controlar totes les activitats relacionades amb l'explotació ramadera i forestal de les terres de l'antic Castell de Culla. La Tinença de Culla constituïa, de fet, una entitat jurídic-administrativa –i també econòmica i, en certa manera, política– intermèdia entre el Regne i les Universitats que aconseguí «una total autonomia legislativa, executiva i judicial sobre diverses activitats econòmiques, i l'exercí efectivament fins el segle XIX» (Barreda: 1986, p. 448).

b) Aquests fets comportaren la constitució d'una complexa estructura organitzativa, basada fonamentalment en tres elements essencials: una organització «política» impecable –que contemplava com a mecanismes de decisió les reunions anuals dels síndics i missatgers de les viles i llocs de la Tinença–, la constitució d'un marc jurídic de convivència –els *Capítols d'Herbatges de la Tinença de Culla*⁽²⁾– i la creació i manteniment d'una complexa infraestructura ramadera que permeté la supervivència de la Setena fins el segle passat⁽³⁾.

c) A més a més, la constitució de la Tinença comportà la distribució de les terres dels diferents àmbits municipals que comprenia en espais d'ús comunal –*emprius*– i zones reservades a l'ús dels veïns i habitants de cada lloc –*redondes*–.

d) Finalment, el funcionament d'aquesta complicada organització durant els gairebé cinc segles d'existència generà un vast fons documental del qual només se n'ha conservat una part. Tot i així, és tracta d'un corpus documental d'incalculable interès per als estudis històrics i lingüístics i d'una insubstituïble font d'informació per als treballs de toponímia de la comarca.

(2) Els *Capítols* –que contenen el conjunt d'ordinacions que establiren els síndics i missatgers dels llocs de la Setena entre 1345 i 1805– ens ha pervingut en tres llibres manuscrits que es conserven a l'Arxiu Municipal de Culla, secció Setena de Culla, i han estat editats recentment per Pere-Enric Barreda i Edo (1986), precedits d'una interessant introducció.

(3) Sobre l'organització interna de la Tinença, vegeu els treballs de Miralles, esp. 1985a.

1.3. Les visures

Entre la documentació que es conserva a l'Arxiu Municipal de Culla relacionada amb l'organització i funcionament de la Tinença són especialment interessants, des del punt de vista de la toponímia, les visures, documents de reconeixement de l'estat de conservació dels espais d'aprofitament col·lectiu que comprenia la Tinença. Es feien periòdicament i se n'ha conservat un conjunt interessant que comprén des del 1535 fins el 1792. Es de lamentar, però, que s'hagen perdut totes les segles XIV i XV, excepció feta d'un reconeixement parcial –que data del 1440– inclòs en el llibre I dels *Capítols d'Herbatge de la Tinença de Culla* (ps. 56-62).

En un sentit estricte podem distingir entre les visures generals dels termes de la Setena i els documents de reconeixement dels límits dels emprius i redondes. Les visures generals dels termes de la Setena tenien la funció de revisar l'estat de les mallades, bassis i abeuradors, reconèixer els límits de les terres d'ús comú i reinstal·lar –sempre que fóra necessari– els mollons i creus que –pel pas del temps o per l'obra d'algun insolitari– s'havien perdut, detectar els fraus comesos pels particulars en les terres d'ús col·lectiu i imposar les penes adients a cada infracció. Les visures generals de les redondes i emprius tenien la funció de reconèixer els límits entre els espais d'ús comú de les viles i llocs de la Setena i les terres reservades per a ús dels veïns i habitants dels diferents pobles.

2. EL TREBALL

2.1. La font

El treball que ara presentem es basa en el buidatge exhaustiu del *Llibre de reconeixement dels emprius i terres dels herbatges dels llocs i termes de la Tinença de Culla*, que es conserva a l'Arxiu Municipal de Culla⁽⁴⁾. El llibre té 190 planes –algunes en blanc i, majoritàriament, sense numerar– de 205x150 mm. Està escrit en català i comprén una sèrie de documents relacionats amb el reconeixement dels emprius i les redondes dels llocs de la Setena dels segles XVI, XVII i XVIII i una relació de les mallades de la Tinença del 1548. El contingut s'estructura en tres blocs cronològics que comprenen la següent documentació:

1) Un primer bloc de documents del segle XVI, que comprén les visures fetes el 1535 dels termes de Culla, Benassal, Vistabella, el Boi, Benafigos i Atzeneta i els reconeixements de les mallades de Benassal, el Boi, Benafigos i Culla de 1548.

2) El bloc corresponent al segle XVII està format per la visura de Vilar de Canes del 1619 i una sèrie de visures datades entre 1680 i 1687, realitzades concretament durant els anys 1680 –Culla i Benassal–, 1684 –Vistabella (que comprén ja l'antic terme del Boi), Benafigos i Atzeneta– i 1687 –visura parcial de Vistabella–.

3) Finalment, les visures del segle XVIII es poden subagrupar en dos blocs cronològics, corresponents respectivament als períodes 1729-1732 –que comprén les visures d'Atzeneta i Benafigos realitzades el 1729, la de Vistabella (amb el Boi) de 1730, les de Culla i Vilar de Canes de 1731 i la de Benassal de 1732– i 1745-1750 –que inclou les visures dels termes de Culla (1745), Vistabella (1748), Atzeneta (1749), Benafigos (1749), Vilar de Canes (1750) i Benassal (1750)–.

Es tracta d'un document d'una elevada densitat toponímica, fet que s'explica per les

(4) Concretament es troba catalogat dins la secció *Setena de Culla*, amb el núm. 6 de la caixa VI.

característiques específiques d'aquest tipus de fonts. La investigació duta a terme ens ha permès d'identificar un total de 625 topònims, localitzats ja en la seua major part durant el segle XVI⁽⁵⁾. El fet que el llibre conté una sèrie de visures fetes en diferents èpoques sobre un mateix marc físic ens ha permès, d'una banda, comprovar la repetició de molts topònims i, de l'altra, detectar els moments de creació i substitució d'uns topònims per uns altres.

2.2. Objectius i limitacions de l'estudi

El present estudi és, bàsicament, un treball de recerca documental. Per tal d'operativitzar al màxim la investigació, hem enregistrat tots els topònims que apareixen en les visures de 1535 i en l'inventari de mallades del 1545. Només hem considerat les repeticions si apareixen variants gràfiques diferents a les ja anotades. Per als segles XVII i XVIII hem anotat només els topònims nous i les primeres aparicions en cada segle dels topònims ja inventariats en el segle o segles anteriors. Les aparicions successives d'un mateix topònim només han estat considerades si aportaven alguna novetat formal a les variants ja enregistrades. En tots els casos, hem anotat la forma gràfica que dona el document i, entre parèntesis, l'any i la plana on apareix.

Amb aquest treball pretenem, en definitiva, aportar una sèrie de dades documentals que permeten aprofundir en l'estudi de la toponímia històrica de la Tinença de Culla. Les consideracions de caràcter lingüístic que fem en la quarta part, així com el material gràfic i estadístic que incloem, han estat concebudes amb un cert caràcter de complementarietat. L'abast de les conclusions que en aquest sentit hem pogut elaborar a partir de l'anàlisi del corpus toponímic inventariat es limita a la base de dades estudiada. Aquest no és, per tant, un treball definitiu, ni en aquest ni en d'altres aspectes.

2.3. Estructura del treball

Després de les dues primeres parts –que d'alguna forma fan una funció de marc històric i metodològic del treball– la tercera part –que, de fet, n'és el nucli– és constituïda íntegrament per la relació alfabètica dels topònims inventariats.

Cada entrada s'inicia amb la forma que hem considerat estàndard del topònim i amb l'expressió, entre parèntesis, de les inicials corresponents a l'àmbit municipal a què pertany. Convé prendre aquestes indicacions del municipi amb algunes precaucions, ja que, d'una banda, alguns topònims s'apliquen a referents que ultrapassaven un únic terme municipal –*serra Esparreguera*, *riu de Montlleó*, ...– i, de l'altra, la presència d'alguns fenòmens de sinonímia referencial i d'un cert tipus d'homonímia ens ha fet decantar per la solució de la doble entrada⁽⁶⁾.

A continuació facilitem una relació de les diferents variants formals enregistrades per a cada topònim, tot especificant entre parèntesis l'any de localització i la plana. Finalment donem –sempre que ho hem considerat necessari– algunes notes, molt breus i de caràcter

(5) Concretament un 70,2% dels noms inventariats –439 en xifres absolutes– apareixen durant aquest primer període. Més endavant presentem les dades completes sobre la localització geogràfica i cronològica dels topònims estudiats (vg. la secció 4.1.).

(6) Sobre els criteris seguits a l'hora de fixar la forma estàndard, així com sobre els conceptes de topònim, sinonímia referencial i homonímia, remetem el lector al treball *Toponíma de la Torre d'en Besora i Vilar de Canes* (Peraire: 1992).

esquemàtic, sobre el significat i l'etimologia del topònim, tot especificant-ne la procedència i els sinònims en els casos en què haja estat possible la identificació a través del text que ens ha servit de base.

A la quarta part del treball presentem una sèrie de dades elaborades a partir de l'anàlisi del corpus toponímic inventariat. El bloc s'estructura en quatre subapartats dedicats respectivament a la procedència històrica dels topònims, a l'anàlisi del referent, al significat i a l'estructura sintàctica. Els comentaris de les dades es presenten acompanyats d'abundant informació gràfica i estadística. Finalment, el treball es tanca amb les referències bibliogràfiques bàsiques.

Per acabar, volem donar les gràcies a Pere-Enric Barreda, a Joan A. Vicent Cavaller i a Pere Martínez per la valuosa ajuda que ens han prestat en la identificació i interpretació d'alguns topònims problemàtics, així com a l'Ajuntament de Culla, per les facilitats que sempre ens han donat a l'hora de consultar la documentació que es conserva a l'Arxiu de Municipal.

3. RELACIÓ DE TOPÒNIMS

A

Abellar, roca de (BF): *roca del abellar* (1535 p. 30v, 1684 p. 58v), *roca del Abellar* (1729 p. 91). Indret protegit de l'aigua i del vent on es deixen els rusc o basos de les abelles.

Ager, mas de n' (BS): *mas den ager* (1535 p. 8v). Cognom procedent del topònim *Ager*, municipi de la Noguera.

Aiguassals, els (VS): *els Ayguasals* (1748 151v). Derivat d'aigua, probablement amb el sentit de 'lloc on hi ha molta aigua'. Sin: Fontanella d'en Monçó (p. 151v).

Aigua, barranc de l' (VS): *baranc delaygua* (1535 p. 23v), *barranch del Aygua* (1684 p. 55, 1730 p. 105).

Airo, pouet d' (AT): *pouet dayro* (1535 p. 35), *pouet de Ayro* (1684 p. 62, 1729 p. 84v).

Albagés, l' (TE): *bages* (1535 p. 19, 1684 p. 53), *Albagés* (1730 p. 101v). Cognom procedent del topònim *l'Albagés*, municipi de les Garrigues, que s'estén a banda i banda del riu Set.

Albagés, tossal de l' (VS): *Tosal del Albages* (1730 p. 101v).

Alber, mas de l' (BS): *mas del Albe* (1680 p. 48, 1732 p. 134v). Arbre caducifoli de la família de les salicàcies.

Albereda d'en Gelida, l' (CU): *la Alboreda den Gellida* (1535 p. 5), *Arboleda dita den Gellida* (1680 p. 43v, 1731 p. 118v). Lloc plantat d'àlbers.

Albereda d'en Gelida, barranquet de l' (CU): *b. dela Alboreda den Gellida* (1535 p. 5), *b. de la Arboleda ...* (1680 p. 43v, 1731 p. 118v).

Alfarder, abeurador de l' (VS): *abeurador del Alfarder* (1684 p. 53v, 1730 p. 102v). Administrador o perceptor del tribut de l'alfarda, impost que pagaven els sarraïns i jueus radicats en terra de cristians.

Alfarder, bassis de l' (VS): *basis del farder* (1535 p. 19), *basis del alfarder* (1684 p. 53v), *bassis del Alfarder* (1730 p. 102v).

Alfarder, mas de l' (VS): *mas del Alfarder* (1730 p. 102v).

Arbís, mas de n' (BS): *mas den Arbís* (1535 p. 11), *mas den Albis* (1680 p. 49, 1732 p.

136), *mas del Albís* (1750 p. 189). Llinatge de procedència francesa, concretament de la Gironde (Barreda: 1988, p. 45) Sin: El Coll de les Vistes (p. 49).

Arcaïna, coves de n' (VS): *coves den Arcayna* (1535 p. 22v, 1684 p. 54v, 1730 p. 104). Cognom valencià procedent de l'àrab *al-kadi*, a través del cast. *alcalde* i *alcaide*, o de l'àrab *al-kaina*, 'la cantadora'. Sin: Covatelles de n'Arcaïna, les Molatelles de n'Arcaïna.

Ares (AM): *Ares* (1535 p. 8v, 1680 p. 45v, 1732 p. 131). Topònim procedent del llatí ARAS, 'altar' (Coromines: DECAT, vol. I, p. 351; Moreu: 1982a)⁽⁷⁾.

Argilaret, bancal de l' (CU): *banqual del Argilar* (1535 p. 4), *bancal del Argilaret* (1680 p. 42v, 1716 p. 1-116v). Derivat diminutiu d'*argilar*, 'terreny d'argila'.

Arnes, barranc de n' (CU): *barranch den Arnes* (1535 p. 4v, 1680 p. 43v, 1731 p. 118). Antropònim relacionat amb el topònim *Arnes*, poble de la Terra Alta. És la forma plural d'*arna*, 'rusc d'abelles'.

Arnes, riu de n' (CU): *lo riu den arnes* (1535 p. 4v).

Arrabassada, l' (BF): *larabasada* (1535 p. 29), *la rebasada* (1684 p. 57v). Nom derivat del verb *arrabassar*, 'arrencar les mates d'un terreny, treure'n les arrels i les rabasses, per conrear-lo'.

Arrabassada, saleres de l' (BF): *les saleres delarabassada* (1535 p. 29), *saleres dela rebasada* (16 p. 4-57v, 1729 p. 89). Sin: Saleres de la Rabosa (p. 57v).

Artiga d'en Julià, l' (VS): *lartiga den Julia* (1535 p. 23v), *la Artiga den Julia* (1684 p. 55, 1716 p. 105). Tros de terra, anteriorment ocupat pel bosc, preparat per al conreu temporal⁽⁸⁾.

Assagador de la Solana, collet de l' (BF): *collet del asagador dela solana* (1535 p. 31v, 1729 p. 92v) Camí tradicional de bestiar⁽⁹⁾.

Assensi, molí d' (VS): *Molí de Geroni Assensi* (1748 p. 1578). Cognom d'origen bíblic, procedent del llatí *Ascensio*.

Assor, barranc de l' (VS): *baranch del azor* (1535 p. 16v). Nom d'origen àrab, de significat desconegut. No apareix inventariat ni al DECAT, ni al DCVB, ni a cap altre diccionari consultat.

Assor, molí de l' (VS): *molí del Asor* (1730 p. 98v), *Molí del Assor* (1748 p. 155).

(7) Coromines (1965, p. 251) havia apuntat un origen pre-àrab, hipòtesi recollida per Carme Barceló (1983, p. 97). Sanchis Guarner (1962, p. 95) formulà una arriscada hipòtesi que relacionava el topònim *Ares* amb l'ibero-basc *Aran*, "vall", teoria molt improbable, tot i que hi ha formes documentals com *Aras* (1213, 1224), pròximes al basc *Aran*, ja que la situació geogràfica del poble –a la part més alta de la muntanya– fa molt difícil la identificació dels dos ètims.

(8) Per a una anàlisi semàntica més detallada dels mots *arrabassada*, *artiga*, *boïga*, *rotura*, *rompuda*, *rompissada*, i *rota*, vegeu a Peraire (1992) les entrades corresponents a aquests mots.

(9) Dins l'àmbit geogràfic de l'Alt Maestrat, el genèric *assagador* –pronunciat en l'actualitat [aseyaðó]– és pràcticament l'únic terme que s'utilitza per introduir els noms de lloc relacionats amb les vies ramaderes, excepció feta de *carrera*, *carreró*, *pas* i alguns altres d'extensió molt reduïda. Sobre la procedència i significat del nom, són molt interessants les dades que aporta Coromines (DECAT, vol. VII, ps. 584-586) i que hem comentat i completat en un altre lloc (Peraire: 1992, ps. 284-292). En aquest mateix treball anotem les primeres aparicions documentals del terme –com a nom comú i com a genèric toponímic– en l'àmbit geogràfic i històric de la Setena de Culla –del 1535– i aportem les dades d'un estudi sobre els noms de les vies ramaderes a l'antiga Tinença, que ens permeten observar com el genèric *assagador* –gairebé sempre amb *a*– s'anà imposant progressivament als termes *camí* i *camí d'herbatge* –que foren en un principi d'ús exclusiu– al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII. Segurament les dades del segle XIX –que no tenim encara– confirmarien, d'una banda, el procés de substitució i, de l'altra, el pas de la forma *assagador* a la variant *assegador*, que és actualment d'ús gairebé exclusiu.

Atzeneta (AT): *Adzeneta* (1535 p. 1v), *Adzeneta* (1619 p. 37), *Atzaneta* (1535 p. 34), *Adzaneta* (1680 p. 40, 1729 p. 82). Poble de l'antiga Tinença de Culla, situat en un pla a la dreta del riu de Montlleó. El topònim és d'origen àrab i, segons Carme Barceló (1983, p. 100), ve del nom de la tribu nord-africana *Zanáta*.

Atzeneta, camí d' 1 (CU): *cami qui va de Culla adzeneta* (1535 p. 4), *cami que va de Culla a Adzaneta* (1680 p. 43, 1731 p. 117v).

Atzeneta, camí d' 2 (BF): *cami de atzeneta* (1535 p. 27), *camí de Adzaneta* (1684 p. 57v).

Atzeneta, rambla d' (AT): *rambla de atzaneta* (1535 p. 35v), *Rambla ... de Adzaneta* (1729 p. 84).

Atzevar, l' (VS): *Atzevar* (1535 p. 17), *Adzavar* (1684 p. 51v, 1730 p. 99), *Adzevar* (1687 p. 65). Topònim de significat i procedència insegurs. L'estructura morfològica ens fa pensar en un substantiu col·lectiu de vegetació format sobre un mot d'origen aràbig.

Auzell, l' (CU): *alzell* (1535 p. 2v), *Auzell* (1680 p. 41, 1731 p. 112v), *Ausell* (1745 p. 140v). Forma arcaïca del nom comú *ocell*.

Auzell, barranc de l' (CU): *barranch qui devalle del alzell* (1535 p. 2v). Sin: Barranc de la Font de l'Auzell.

Auzell, font de l' (CU): *font del Auzell* (1680 p. 41, 1731 p. 112v), *font del Ausell* (1745 p. 140v).

Avenars, els (VL): *Avenars* (1619 p. 38), *Havenars* (1731 p. 125v). Indret caracteritzat per la presència d'*avenars* o camps dedicats al conreu de l'*avena*. Sin: Pla dels Avenars (p. 38).

Avenars, pla dels (VL): *pla dels Avenars* (1619 p. 38), *pla dels Havenars* (1731 p. 125v). Sin: Els Avenars (p. 38).

Avenc, collet de l' (BF): *collet del avenc* (1535 p. 31v), *collet del havench* (1684 p. 59, 1729 p. 92). Cavitat natural constituïda per un o diversos pous de parets verticals o sub-verticals i d'una profunditat, de vegades, considerable.

B

Badenes, mas d'en (BS): *mas den Vadenes* (1732 p. 134). Cognom procedent de l'àrab *batn*, 'llit sec d'un riu'.

Bancal Redó, molló del (BF): *mollo questa sobre lo banqual redo* (1535 p. 31v), *mollo de sobre lo bancal Redo* (1729 p. 92). Peça de terra de forma i tamany molt variables.

Banquet, el (VS): *mollo e creu del Banquet* (1730 p. 106). Diminutiu de *banc*, segurament amb l'accepció de 'feixa entre dues tires de ceps, oliveres o altres plantes'⁽¹⁰⁾.

Banquet, molló del (VS): *mollo e creu del Banquet* (1730 p. 106).

Barastulla, barranc de la (BF): *baranc dela barastulla* (1535 p. 31). Topònim de significat i procedència desconeguts. Sin: Barranc de la Barcella (p. 58v).

Barastulla, collet de la (BF): *collet dela barastulla* (1535 p. 31, 1684 p. 58v, 1729 p. 91v).

(10) En l'actualitat el substantiu *bancal* –originalment “tros de terra plana conreada limitada per parets”– ha experimentat un procés d'extensió semàntica, de forma que s'aplica –sempre dins els límits de l'antiga Tinença– a gairebé tots els troços de terra individualitzats dins d'una partida.

Barcella, barranc de la (BF): *barranch dela barcella* (1684 p. 58v), *barranch de la Barsella* (1729 p. 91v). Antiga mesura de capacitat pròpia del País Valencià, de les Illes Balears i de la regió de Tortosa⁽¹¹⁾ i, també, l'extensió de terra de conreu que sol restar sembrada amb una barcella de blat. Sin.: Barranc de la Barastulla.

Barranc de la Figuera, mallada del (BF): *la mallada del baranc dela figuera* (1535 p. 29v), *mallada del barranc dela figuera* (1684 p. 58, 1729 p. 90v).

Barranc del Paradís, mallada del (CU): *mallada al sol del baranch del paraís* (1548 p. 79v).

Barranc del Terrer, saleres del (VL): *saleres del Barranch del Terrer* (1619 p. 38), *saleres del Barranch dels Terrers* (1731 p. 124v).

Barra, pujador de la (VS): *pugador de la barra* (1748 p. 153v).

Bassi, carrasca del (VL): *Carrasca del Baçi* (1619 p. 38v), *Carrasca del Bassi* (1731 p. 126).

Bastida, collet de la (BF): *collet dela bastida* (1535 p. 30v, 1684 p. 58, 1729 p. 91).

Batalla, serra de la (VS): *Serra dela Batalla* (1687 p. 64v) *Serra de na Batalla* (1730 p. 98v, 1748 p. 155). Topònim creat segurament sobre el nom comú *batalla*, 'acció militar', tot i que la presència de l'article personal en la variant documentada el 1687 ens fa pensar en un antropònim.

Belgida, collet de la (VS): *collet dela Belchida* (1684 p. 53v, 1730 p. 102). Topònim d'origen celta, possiblement, en el nostre cas, procedent d'un antropònim.

Benafigos (BF): *benaffiguos* (1535 p. 1v), *benafigos* (1535 p. 15), *Benafigos* (1680 p. 42, 1729 p. 87). Topònim segurament d'origen àrab o, més probablement, mossàrab. Segons Coromines (1970, p. 156), qui defensa aquesta procedència, el topònim vindria de PINNA FICŪS, 'la roca de la figuera'⁽¹²⁾.

Benafigos, camí de (CU): *cami qui va a benaffiguos* (1535 p. 3v), *cami de Benafigos* (1680 p. 42, 1731 p. 115).

Benassal (BS): *Benaçal* (1535 p. 1v, 1732 p. 134), *Benasal* (1680 p. 40, 1731 p. 126, 1732 p. 129). Topònim d'origen aràbic. Segons Carles Salvador (1930), *Benassal* significaria 'fill del meler', 'fill de qui ven o produeix mel'⁽¹³⁾.

Benassal, camí de (VL): *cami que va de Vilardecanes a Benaçal* (1619 p. 38v), *cami de Benasal* (1731 p. 126).

Berard, tossal de (VS): *toçal de berart* (1548 p. 75). Antropònim masculí, procedent del nom propi germànic **Berward** (DCVB, v. 2, p. 438) o **Berhard**, 'óssor fort' (Moll: 1982, p. 98).

Blanc, morral (VS): *morral Blanch* (1730 p. 104v)

(11) La barcella s'utilitzava especialment per mesurar grans i, al País Valencià, es dividia en 4 almuds i tenia una cabuda d'un poc més de 4 litres. A Tortosa és la sisena part d'una barcella.

(12) Carme Barceló (1983, p. 106) suggereix la possibilitat que es tracte d'un malnom musulmà, *Aban Fuqqús*, «el de l'esquitxagossos o cogombre amarg». Aquest renom –pronunciat dialectalment [fikkús]– hauria donat l'arabisme *alficós*, encara que, afirma, «aquest és molt tardà a casa nostra» i, a més a més, «l'accentuació entraria en conflicte amb el romanç figa» i –afegim– amb la pronúncia del topònim.

(13) El DCVB recull aquesta etimologia amb un hipotètic «potser», tot apuntant cap a un ètim àrab *ben'asal*, 'fill de mel' (Alcover-Moll: DCVB, vol. 2, p. 420). Carme Barceló (1983, p. 107) confirma la hipòtesi de la procedència àrab i aporta algunes variants antigues, tot i que no es decideix entre els ètims *Aban Inzál* i *Aban Assál*. A l'entrada corresponent del recull *Toponímia de la Torre d'en Besora i Vilar de Canes* (veg. p. 76) aportem algunes dades més sobre la pre-història de l'etimologia del topònim.

Boi, el (VS): *lo boy* (1535 p. 22, 1684 p. 53v, 1730 p. 103). Segons C. Barceló (1983, p. 128) és tracta d'un topònim pre-àrab, de la mateixa etimologia que *Alboi*, topònim similar a *Alcoi*.

Boi, serra del (VS): *sera del boy* (1535 p. 22v), *la serra del boy* (1684 p. 54, 1730 p. 103v)

Bomià, fosseta del (BS): *la foseta del bomia* (1548 p. 74v). Variant fonètica i ortogràfica de *bohemià*, 'gitano', mot derivat de *Bohèmia* (Alcover-Moll: DCVB, vol. 2, p. 570).

Boquera, mallada de la (CU): *mallada dela boquera* (1548 p. 79v). 'Lloc on un riu aboca les seues aigües' i també 'portell obert en el marge que forma una séquia, per donar eixida o entrada a l'aigua', 'cap de solc per on entra l'aigua quan reguen les taules de l'horta' i 'canó d'obra cuita' (DCVB, vol. 2, ps. 580-581. Qualsevol d'aquestes accepcions hauria pogut servir de base per al nostre topònim.

Bord, lloma del (BS): *lloma del Bort* (1535 p. 11, 1580 p. 48v), *lloma den Bort* (1732 p. 136). Malnom, 'fill bastard, nascut de pares no casats o de pares desconeguts'.

Borràs, bancal d'en (VL): *Bancal den Borràs* (1731 p. 126). Cognom procedent de l'antic nom personal *Borràs* (Moll: 1982, p. 291).

Bosc, riu del (BS): *lo Riu del Bosch* (1535 p. 8v, 1680 p. 46v, 1732 p. 132v).

Bovalar, el (BF): *bovalar* (1535 p. 32, 1684 p. 59v, 1729 p. 93). Tros de terra tancat on pasturen els bous. El mot implica també, sovint, un sentit de 'lloc vedat', 'devesa' (DCVB, vol. 2, p. 638).

Bragada, mallada de la (AT): *la bragada* (1535 p. 35v, 1684 p. 62v, 1729 p. 85), *mallada de la Bragada* (1729 p. 85). Feminització de l'antropònim *bragat*, 'enèrgic i decidit'.

Burgal de la Pica, el (CU): *burgal dela pica* (1548 p. 79v). Forma evolucionada de *brucar*, «lloc on hi ha molt de bruc» (Peraire: 1992, ps. 79-80).

Burgal de la Pica, mallada del (CU): *mallada de davant lo burgal dela pica* (1548 p. 79v).

Bustal, el (BF): *cap del bustal* (1684 p. 59v, 1729 p. 92v). Topònim de procedència i significat desconegut⁽¹⁴⁾.

Bustal de la Pedrissa d'en Nomdedéu, el (CU): *bustal dela pedriça den nomdedeu* (1535 p. 5), *lo Bustal dela Pedrisa den Nomdedeu* (1680 p. 43v, 1731 p. 119).

Bustal de l'Esquerrerola, el (CU): *lo Bustal dela squerrerola* (1535 p. 3v), *lo Bustal dela Esquerrerola* (1680 p. 42, 1731 p. 115v).

Bustal d'en Dauder, el (BS): *lo bustal den Daude* (1535 p. 10v, 1680 p. 48v, 1750 p. 187v). El cognom *Dauder* és d'origen germànic, procedent de *Theuathar*>*Deuther*.

Bustals, els (VS): *los bustals* (1535 p. 17, 1730 p. 99).

(14) Les hipòtesis formulades fins ara –derivat de *bust*, 'part superior del cos d'una persona', variant de *fust*, 'garba després de tret el blat', o 'terreny del mas d'ús comú per als veïns d'aquest, on es fan les eres pallisses, pallers, etc'– no semblen molt convincents (vg. Peraire: 1992, p. 61). Tot i que Cervera-Viciano (1990) aporten nombroses dades que els permeten defensar la darrera hipòtesi, no tots els topònims formats sobre la unitat *bustal* s'apliquen a indrets on hi ha masos, fet que ens fa pensar en un significat més ample, 'terreny d'ús comunal per als veïns', del mas o del poble. Potser hauríem de pensar en algun tipus de relació semàntica amb el verb *bostar*, que recull Joan Coromines al DCELC (1954, vol. II). Deven la suggerència a Pere Martínez, qui ens facilità la pista en el marc del XVIè Col·loqui de la Societat d'Onomàstica.

C

Cabanes, mas d'en (VS): *mas... de Simo Cabanes* (1680 p. 51v, 1730 p. 99). Sin: Mas d'en Joan Joan (p. 51v).

Cabanils, els (VS): *cabayells* (1535 p. 19), *cabañils* (1684 p. 53, 1730 p. 102), *cabanils* (1748 p. 157v). Derivat de *cabana*, segurament amb el sentit de 'conjunt de cabanes' o 'lloc on hi ha nombroses cabanes' (Coromines: DECAT, vol. II, p. 367).

Cabanils, mallada dels (VS): *Mallada dels Cabanils* (1748 p. 157v).

Cabeço de Belart, el (VS): *cabeço de belart* (1535 p. 18), *Cabeso de belart* (1684 p. 52v), *Cabesso de Belart* (1730 p. 100v). Les formes *cabeç* i *cabeço*, derivades de *cap*, tenen un elevat ús toponímic en terres valencianes. El topònim s'aplica gairebé sempre segons les dades que aporta Coromines (DECAT, vol. II, p. 511), confirmades pels casos que tenim documentats a la comarca, a tossals o turons elevats, de contorns més o menys arrodonits. Sobre l'etimologia, Coromines afirma que «es pot donar per segur que pertot és supervivència de la toponímia mossàrab» (p. 511) i aporta algunes dades que confirmen aquesta hipòtesi.

Cabeçolo, el (BF): *el cabesolo* (1535 p. 29v, 1684 p. 57v, 1729 p. 90v), *el cabeçolo* (1535 p. 30). Derivat diminutiu de *cabeço*.

Cabeçolo, cova del (BF): *cova del cabesolo* (1535 p. 29v, 1684 p. 57v, 1729 p. 90v), *cova del cabeçolo* (1535 p. 30).

Cabeçolos, els (BF): *cabesolos* (1548 p. 76v)

Cabés, font d'en (VS): *la font den cabes* (1684 p. 52, 1730 p. 99v). Antropònim, format a partir de la variant antiga del nom comú *cabeç*. Sin.: Font d'en Rabeig (p. 99v), font del Reboll (p. 52).

Cabres, cova de les (CU): *cova deles Cabres* (1535 p. 3v, 1680 p. 42, 1731 p. 115).

Cadolla de Dalt, tossal de la (VL): *Toçal dela Codolla mes Alta* (1619 p. 38), *Tosal dela ... Codolla mes Alta* (1731 p. 125). Una *cadolla* és un 'clot natural excavat a la roca, on es recull l'aigua de la pluja'. Es, per tant, sinònim de *cocó*. Sin.: Tossal de l'Oliviera (p. 125).

Calba, barranquet de na (CU): *barranquet dena Calba* (1535 p. 5, 1680 p. 44, 1731 p. 119). Antropònim femení procedent del cognom *Calbó* o directament del nom comú *calb*,-a, 'sense cabell'.

Calçada de la Travera, la (VS): *la calsada de la travera* (1535 p. 23, 1684 p. 54v, 1730 p. 104). Del nom comú *calçada*, 'camí o via empedrada' i també, per transferència semàntica, 'formació rocosa que sembla un camí empedrat' (Arasa: 1986, p. 41).

Calçada de l'Albagés, la (VS): *la calçada de bages* (1535 p. 19), *la calsada de bages* (1684 p. 53), *la calsada del Albages* (1730 p. 101v).

Calçada d'en Fabregat, la (VS): *la calsada den Fabregat* (1748 p. 152).

Calçades, les (CU): *les calçades* (1535 p. 3v), *les calsades* (1680 p. 42, 1731 p. 115).

Calçades, collet de les (CU): *collet deles calçades* (1535 p. 3v), *collet de dites calsades* (1680 p. 42).

Calçades del Camí de Benafigos, les (CU): *les calsades del camí de Benafigos* (1680 p. 42, 1731 p. 115).

Camanyes, mas d'en (CU): *mas ... den Johan Camanyes* (1535 p. 2), *mas dit den camanyes* (1680 p. 41), *mas deit den camanyñes* (1731 p. 112v). Sin.: Mas d'en Radio (p. 2).

Cambra, mas de la (VS): *mas de la Cambra* (1730 p. 101). Topònim format sobre el nom comú *cambra*, 'cova que pogué servir d'habitatge en temps passats'. Segons Coromines (DECAT, vol. II, p. 451) el mot té una considerable vitalitat en les comarques muntanyoses.

Cambrelles, les (CU): *las cambrelles* (1548 p. 80). Diminutiu de *cambra*, en el sentit que donàvem en l'entrada corresponent.

Camí, la fontanella del (BF): *fontanella del camí* (1535 p. 31), *la fontanella* (1684 p. 59, 1729 p. 92).

Camí de Vilafranca, pou del (BS): *pou qui esta enlo camí de Vilafranca* (1535 p. 10). Pou Nou.

Camins del Castellet, pouet dels (BF): *pouet dels caminets del castellet ...* (1684 p. 58v), *pouet dels camins del Castellet den Codorniu* (1729 p. 91v). Sin.: Pouet dels Cantals.

Camp d'en Forner, el (VL): *el Camp den Forner* (1619 p. 37v, 1731 p. 123).

Camp d'en Forner, barranc del (VL): *Barranch del Camp den Forner* (1731 p. 126v). Sin.: Barranc d'en Forner (p. 126v).

Camp d'en Nadal, el (BS): *lo Camp den Nadal* (1535 p. 9v, 1680 p. 47, 1732 p. 133v).

Canal, carrascal d'en (BF): *carascal den canal* (1535 p. 30). Antropònim, cognom o renom. Sin.: Carrascal del Robol (p. 58).

Cantal Dret de la Morrandà, el (BF): *cantal dret dela morrandà* (1729 p. 90v). Sin.: El Ciri Vell de la Morrandà.

Cantal Moredís, el (VL): *Cantal Movedis* (1731 p. 125v).

Cantals, pouet dels (BF): *pouet dels cantars* (1535 p. 30v), *pouet dels caminets del castellet den codorniu* (1684 p. 58v).

Cantavella, mas d'en (VS): *mas den cantavella* (1535 p. 22v, 1684 p. 54, 1730 p. 103v). Sin.: Mas del Collado (p. 54), mas de Monferrer (p. 55v).

Cap de la Riba-roja, el (VL): *cap de la Riba Roja* (1619 p. 37v, 1731 p. 123v).

Cap de l'Ombria, el (CU): *lo Cap dela Hombria* (1535 p. 4), *lo Cap dela Ombria* (1680 p. 43, 1731 p. 117).

Cap del Bustal, el (BF): *cap del bustal* (1684 p. 59v, 1729 p. 92v).

Cap del Rogero, el (VS): *al cab del Rogero* (1748 p. 151).

Carbonell, coveta d'en (VS): *coveta den Carbonell* (1748 p. 151v). Cognom, derivat diminutiu de *carbó*. Sin.: Les Molatelles (p. 151v).

Carboneres, les (AT): *les carboneres* (1548 p. 77). Lloc on es fa carbó.

Carboneres, barranquet de les (AT): *baranquet deles carboneres* (1548 p. 77).

Cardassar, mallada del (CU): *mallada del cardaçal* (1548 p. 78v). Indret poblat de cards.

Carrascalet, el (AT): *carrascalet* (1684 p. 62v, 1729 p. 85). Diminutiu de *carrascal*, 'bosquet de carrasques'.

Carrera del Collet de l'Avenc, la (BF): *carrera baxa al collet del avenc* (1535 p. 31v, 1684 p. 59). Una *carrera* és sempre un 'camí transitable que discorre entre dues parets de pedra seca'.

Casa, morral de la (AT): *moral dela casa* (1548 p. 77).

Casals, lloma dels (BS): *lloma ... dels casals* (1548 p. 74v).

Casassa, la (BF): *la cassaça* (1535 p. 32), *la casasa* (1684 p. 59v, 1548 p. 76, 1729 p. 92v).

Casassa, cocó de la (BF): *coco de la cassaça* (1535 p. 32), *coco dela casasa* (1684 p. 59v), *coco davall la Casasa* (1729 p. 92v).

Casassa, llometa de la (BF): *llometa davall la cassaça* (1535 p. 32), *llometa davall la casasa* (1684 p. 59v, 1729 p. 92v), *llometa de la Casa* (1749 p. 171).

Caseta, tossal de la (AT): *toçal dela Caseta* (1535 p. 34v), *tosal dela Caseta* (1684 p. 61v, 1729 p. 83).

Caseta d'en Fuster, collet de la (BS): *collet dela Caseta den Fuster* (1535 p. 9v, 1680 p. 47), *collet dela Casseta den Fuster* (1732 p. 133v)

Castell de Corbó, el (BS): *castell de corbo* (1535 p. 9v, 1680 p. 47v). El genèric *castell*, a més del sentit habitual de 'construcció fortificada de caràcter defensiu, situada normalment al cim d'un turó o en el punt dominant d'una població' que sembla la interpretació adient en aquest topònim, té sovint en toponímia un sentit de 'roca o espadat de roques', que s'explica per un procés de transferència metafòrica.

Castell de Corbó, cova del (BS): *cova del castel de corbo* (1548 p. 74).

Castell de Sant Cristòfol, el (VS): *castell de sent crist* (1535 p. 24v).

Castellalbo (CU): *Castellalbo* (1535 p. 3, 1680 p. 41v, 1731 p. 114v). Topònim compost, format a partir del substantiu *castell* i l'adjectiu *albo*, «blanc», procedent del llatí ALBUS, que tenia ja el mateix significat. La conservació de la -o final procedent de la U llatina sembla un indici clar de la procedència mossàrab.

Castellalbo, barranc de (CU): *baranc q baxa de castellalbo* (1548 p. 79)

Castellalbo, mallada de (CU): *castellalbo* (1548 p. 79).

Castellalbo, morral de (CU): *morral de Castell albo* (1745 p. 142v).

Castellet de Sant Cristòfol, el (VS): *castellet deSent cris* (1535 p. 20v). Diminutiu de *castell*, possiblement amb l'accepció de 'vessant espadada d'un cim'

Castellet d'en Codorniu, el (BF): *castellet den codorniu* (1535 p. 30v, 1684 p. 58v, 1729 p. 91v).

Castells del Sit, els (VS): *Castells del Sit* (1684 p. 55v, 1730 p. 106v). Com ja s'ha dit tantes vegades, aquest *sit* i tants d'altres que n'apareixen en la nostra toponímia no tenen cap relació amb el cavaller castellà Rodrigo Díaz de Vivar, conegut amb el renom *el Cid*. Es tracta d'una forma evolucionada de l'àrab *saiit*, 'senyor', que serví també de base per a l'antropònim castellà.

Catí (AM): *Cati* (1619 p. 38, 1731 p. 125v). Vila de l'Alt Maestrat situada en una fondalada, a la part més baixa del terme. El topònim és, amb tota seguretat, de procedència mossàrab. Prové del llatí CATĪNUS, «plat, clot o cova», a través dels parlars mossàrabs, que mantenien la pronunciació de les consonants sordes intervocàliques llatines (Alcover-Moll: DCVB, vol. 3, p. 53; Coromines: 1970, p. 153).

Catí, camí de (VL): *cami que va de Vilardecanes a Cati* (1619 p. 38), *cami queva de Villar de Canes a Catí* (1731 p. 125v).

Cenallo, cova del (BS): *cova del cenalo* (1548 p. 74). Topònim procedent del llatí CĒNĀCULUM, 'pis superior d'un edifici', 'cambra alta', a través del mossàrab. Del significat original degué passar a «graner» i, posteriorment, a 'recipient per a gra', 'cistella' (Coromines: DECAT, vol. VII, p. 778).

Cèrvia, foieta de la (BF): *foyeta dela servia* (1684 p. 59v, 1729 p. 93). Sinònim de *cerva*, 'femella del cèrvol'.

Cervo, roca del (VL): *la Roca del Servo* (1619 p. 38v, 1731 p. 126v). Variant antiga de *cèrvol*, mamífer remugador de la família dels cèrvids.

Cinglet, el (VL): *Singlet* (1619 p. 38, 1731 p. 125). Diminutiu de *cingle*, 'tall de roca que es forma al cim o a la caiguda d'una muntanya'.

Ciri Vell de la Morrandà, el (BF): *ciri bell dela moranda* (1535 p. 30), *ciri bell dela morrandà* (1684 p. 58), *siri vell* (1729 p. 90v). Aplicació metafòrica del nom comú *ciri* a una pedra vertical, que recorda l'objecte. Sin.: Cantal Dret de la Morrandà.

Clapers, mas dels (BS): *mas dels Clapers* (1680 p. 48, 1732 p. 134v). Sin.: Mas del Pou Nou (p. 134v).

Clapers d'en Falcó, els (BS): *als clapers den Jaume Falcó* (1535 p. 10).

Clapissa, la (CU): *la Clapisa* (1680 p. 41, 1731 p. 113v).

Clapissa de na Gila, la (VL): *la Clapissa dena Gila* (1619 p. 37v, 1731 p. 124).

Clapissa de na Gila, collet de la (VL): *collet dela Clapisa dena Gila* (1731 p. 124v). Sin.: Collet de la Pedrissa.

Climent, mas d'en (VS): *mas ... appellat den Joha Criment* (1535 p. 22).

Climenta, barranc de na (VS): *baranc dena crimenta* (1535 p. 24), *barranch dena Climenta* (1684 p. 55, 1730 p. 106). Variant fem. de *Climent*.

Clot de Celades, el (CU): *clot dit de Selades* (1680 p. 43), *clot dit de Celades* (1731 p. 118). Els topònims que contenen el radical *clot* es refereixen sempre a indrets que presenten una 'concavitat en la superfície de la terra'. Els sufixos i infixos *-a*, *-ada*, *-assa* i *-ó* afegeixen diferents matissacions a aquest significat bàsic.

Clot de les Barraques, el (CU): *lo clot deles baragues* (1548 p. 79).

Clots, els (VS): *els clots* (1535 p. 17, 1684 p. 51v, 1730 p. 99).

Clotxa, la (CU): *la Clocha* (1535 p. 4v, 1680 p. 43, 1731 p. 118). Clot de poca profunditat.

Clotxassa, la (CU): *la Clochasa* (1535 p. 4, 1680 p. 43, 1731 p. 117). Derivat augmentatiu-despectiu de *clotxa*.

Clotxes, barranc de les (CU): *barranch deles Cloches* (1680 p. 43, 1731 p. 117).

Clotxó, morral del (VS): *moral del clocho* (1535 p. 23v). Derivat diminutiu de *clotxa*, possiblement per encreuament amb *cocó*. Sin.: morral del Cocó.

Clotxó d'en Vicent, el (VS): *clocho den vicent* (1535 p. 22v), *clocho den Vissent* (1684 p. 54v), *Clocho den Visent* (1730 p. 104). Sin.: Lo Cubero (p. 151v).

Clot, el (CU): *clot* (1535 p. 4v).

Coberta, font (VS): *font cubart* (1535 p. 17v)

Cocó, el (VS): *coco* (1535 p. 23, 1684 p. 54v, 1730 p. 104v). Mot procedent del llatí CAUCUS, «copa». Té un significat pràcticament equivalent a *cadolla*, és a dir, 'clot natural obert en la roca, que recull l'aigua de la pluja' (veg. Coromines: DECAT, vol. II, ps. 794-795).

Cocó, cova gran del (VS): *cova gran del coco* (1535 p. 23, 1684 p. 54v, 1730 p. 104v).

Cocó, molló del (BF): *mollo del coco* (1535 p. 32)

Cocó, morral del (VS): *morral del coco* (1684 p. 55, 1730 p. 105). Sin.: Morral del Clotxó.

Cocons, els (BF): *cocons* (1548 p. 76v).

Cocons, collet dels (CU): *collet dels Cocons* (1535 p. 4, 1680 p. 43, 1731 p. 117v).

Coll de les Vistes, el (BS): *lo Coll deles Vistes* (1535 p. 11, 1680 p. 49, 1732 p. 135v). Sin.: Mas de n' Arbís (p. 49).

Coll d'Ivol, mas del (BS): *Mas del Colldivol* (1750 p. 188).

Collado, mas del (VS): *mas del Collado* (1684 p. 54, 1730 p. 103v), *masada del Collado* (1748 p. 150). Topònim procedent del compost COLLIS LATUS, 'coll ample'. Segons Coromines es tracta d'una supervivència mossàrab a través de la forma arabitzada *kolyato* (DECAT, vol. II, p. 826). Sin.: Mas d'en Cantavella (p. 54), mas de Monferrer.

Collado del Ferrer, el (CU): *collado del ferrer* (1535 p. 3v).

Collet de la Barastulla, molló del (BF): *mollo del collet dela barastulla* (1535 p. 31, 1729 p. 92).

Collet de la Bastida, molló del (BF): *mollo del collet de la bastida* (1729 p. 91v).

Collet de la Solana, drecera del (BF): *drecera del collet dela solana* (1535 p. 31v), *dresera del collet dela solana* (1684 p. 59, 1729 p. 92).

Collet de l'Avenç, molló del (BF): *mollo del collet del avenç* (1535 p. 31v), *mollo del collet del avench* (1684 p. 59).

Collet de na Madalena, moleta del (BF): *moleta del collet dena Madalena* (1729 p. 91).

Collet del Forcallet, molló del (BF): *mollo del collet del forcallet* (1535 p. 31, 1684 p. 58v, 1729 p. 91v).

Collet del Sarsalet, molló del (BF): *mollo del collet del çarsalet* (1535 p. 31), *mollo del collet del sarsalet* (1684 p. 58v, 1729 p. 91v).

Cols, barranquet de les (CU): *lo barranquet deles cols* (1535 p. 3v), *barranquet de l'Hort deles cols* (1680 p. 42), *Barranquet del Ort deles Cols* (1731 p. 115v).

Comanador, mas del (BS): *mas del Comanador* (1535 p. 8, 1680 p. 4, 1732 p. 131). Mas propietat del *comanador*, persona encarregada d'administrar la Comanda i percebre les rendes corresponents. Sin.: Mas de Monterde.

Comes, mas d'Antoni (VS): *mas de antoni comes* (1535 p. 15, 1680 p. 49, 1730 p. 97).

Consell, barranc del (VS): *barranc de concell* (1535 p. 24), *barranch ... de concell* (1684 p. 55v), *Barranc del Consell* (1730 p. 106).

Corbó (BS): *Corbo* (1535 p. 9v, 1680 p. 47v, 1732 p. 133v). Topònim documentat per primera vegada en la *Carta de Població de Benassal* sota la forma *Corbon*. Possiblement es tracta d'un mot procedent del llatí CURVUS, «curvat», «corb, encorbat» (Alcover-Moll: DCVB, vol. 3, p. 524; Coromines: DECAT, v. II, p. 923), tot i que la variant *corbon* sembla qüestionar aquesta hipòtesi.

Corbó, collet de (BS): *collet de Corbo* (1732 p. 133v).

Corbó, mas de (BS): *mas de Corbo* (1535 p. 9v, 1680 p. 47v, 1732 p. 133v).

Corbó de Dalt (BS): *Corbo mes alt* (1732 p. 133v)

Corbó de Baix (BS): *Corbo mes baix* (1732 p. 133v). Sin.: Mas de Molés (p. 186).

Cormana, mas de la (BF): *mas dela cormana* (1535 p. 32, 1684 p. 59v, 1729 p. 93). Topònim de significat i procedència desconeguts. La manca de l'article personal en les formes documentades fa difícil pensar en la hipòtesi d'un antropònim.

Corral de la Rebolleda, barranc del (VS): *baranc del corral dela rebolleda* (1535 p. 24), *barranch del corral dela Rebolleda* (1684 p. 55, 1730 p. 106).

Cova Llonga, la (BF): *cova longa* (1548 p. 76v).

Cova Llonga, mallada de la 1 (CU): *mallada la cova longa* (1548 p. 80).
Cova Llonga, mallada de la 2 (BF): *malada ala cova longa* (1548 p. 76v).
Cova Redona, la (CU): *la cova redona* (1548 p. 79v).
Cova de la Ferritja, camí de la (BS): *cami que ... va ala cova dela Ferritja* (1535 p. 11v), *cami que va ala cova dela Ferrija* (1732 p. 136v).
Cova de la Marquesa, la (AT): *la cova dela marquesa* (1548 p. 77).
Cova de la Monferrera, la (AT): *la cova de monferera* (1548 p. 77).
Cova de la Palla, la (CU): *la cova dela Palla* (1535 p. 3, 1680 p. 41v, 1731 p. 113v).
Cova del Castell de Corbó, mallada de la (BS): *malada dela cova del castel de corbo* (1548 p. 74).
Cova del Coscollar, la (AT): *cova del cosquolar* (1548 p. 77).
Cova del Pas, la (CU): *la cova del pas* (1548 p. 78v).
Cova del Pont, la (AT): *la cova del pont* (1548 p. 77).
Cova dels Aragonesos, la (AT): *la cova dels aragunesos* (1548 p. 76v).
Cova d'en Fes, la (CU): *la cova den fes* (1548 p. 80).
Cova d'en Gastó, la (BS): *la cova ... den gasto* (1548 p. 74).
Covarxo, bancal del (BF): *bancal del covarcho* (1684 p. 59v, 1729 p. 93). El genèric *covarxo* i el diminutiu *covarxó*, d'un ample ús per tot l'Alt Maestrat, són segurament derivats de *covarxella*, «descendent mossàrab i romano-bascoide de *COOPERCELLA, diminutiu del ll. COOPERCULUM ;tapa, tapadora; (Coromines: DECAT, vol. II, p. 1022)». Un *covarxo* és una coveta o un entrant de la roca i, per extensió, 'un refugi o amagatall menut, de vegades construït o modificat per la intervenció humana'.
Covarxos, els (BS): *els Covarchos* (1535 p. 10v, 1680 p. 48v, 1732 p. 135).
Covarxos, barranc dels (BS): *barranch dels Covarchos* (1535 p. 10v, 1680 p. 48v, 1732 p. 135v).
Covarxos, mallada dels (BS): *mallada dels Covarchos* (1535 p. 10v, 1680 p. 48v, 1732 p. 135v).
Covatelles de n'Arcaïna, les (VS): *les covatelles den arcayna* (1535 p. 22v). Sin.: Coves de n'Arcaïna, les Molatelles de n'Arcaïna (p. 104).
Coves de les Ferritges, les (CU): *les coves deles feriges* (1548 p. 79).
Coves d'en Blasco, les (CU): *les coves den blasco* (1548 p. 78v).
Coves d'en Ferrando, les (CU): *las covas den ferrando* (1548 p. 78v).
Coves d'en Forner, les (CU): *coves den forner* (1548 p. 78).
Coveta de Culla, la (CU): *la coveta de culla* (1548 p. 79).
Coveta de la Pica, la (CU): *la coveta dela pica* (1548 p. 79v).
Coveta de l'Ombria, mallada de la (CU): *mallada la coveta de la hombria* (1548 p. 79).
Coveta del Roure, collet de la (BF): *collet dela coveta del Roure* (1535 p. 31v, 1729 p. 92v).
Coveta del Roure, molló de la (BF): *mollo desobre la coveta del roure* (1535 p. 31v).
Coveta d'en Burgueres, la (CU): *la coveta de hen burgueres* (1548 p. 79v).
Covetes d'en Giner, les (CU): *covetas den giner* (1548 p. 78).
Crebada, la (VS): *la Crebada* (1535 p. 17, 1684 p. 51v, 1730 p. 99). Substantiu derivat del llatí CREPARE, 'cruixir', 'espetegar', 'esclatar' i 'rebenstar'. Coromines enregistra diversos topònims que contenen la unitat lèxica *crebada* a Lluçena, amb el sentit de 'cin-

glera de rocasses' (Coromines: DECAT, vol. II, p. 1031), que coincideix amb la significació dels topònims que tenim inventariats.

Crebades, les (VS): *les Crabades* (1535 p. 24), *les Crebades* (1684 p. 55v, 1730 p. 106).

Crebadeta, la (AT): *la crebadeta* (1548 p. 76v).

Cubero, el (VS): *lo Cubero* (1748 p. 151v). Possiblement derivat de *cub*, amb la incorporació del sufix castellà *-ero*. Sin.: El Clotxó d'en Vicent (p. 151v).

Culla (CU): *Culla* (1535 p. 1v, 1680 p. 40, 1731 p. 112). Topònim procedent del llatí tardà *collia*, neutre plural de *collis*, 'muntanyeta', 'turó' (Barreda: 1984, ps. 526-528)⁽¹⁵⁾.

Culla, camí de 1 (VL): *cami que va de Culla a St. Mattheu* (1619 p. 37v, 1731 p. 123v).

Culla, camí de 2 (BF): *cami que va a culla* (1684 p. 58v, 1729 p. 91v).

Culturats del Mas d'en Domingo Vicent (VS): *colturats del mas den domingo vicent* (1535 p. 16, 1680 p. 51). El substantiu *culturat* deu ser un derivat del verb *culturar*, 'cuidar, atendre sol·licitament' i, per extensió, 'treballar amb cura un terreny'.

D

Devesa, la (BS): *la devesa* (1535 p. 10v). 'Prat, tros de terra abundant d'herba i destinat al pasturatge'. Tot i aquesta definició general, el sentit del terme *devesa* en la toponímia del Maestrat, s'acostaria més al sentit originari del llatí *DĒFENSA*, d'on prové el mot. Així, doncs, les *deveses* serien els 'trossos de terra closos i vedats', especialment a l'entrada dels bestiaris (Coromines: DECAT, vol. III, ps. 42-43).

Devesa del Castell de Corbó, la (BS): *la devesa del castel de corbo* (1548 p. 74).

Doménec, tossal d'en (BS): *toçal den domenech* (1535 p. 9), *tosal den Domenech* (1680 p. 47, 1732 p. 133). Nom masculí i cognom.

Dominga, font de na (BF): *font dena domenga* (1535 p. 31), *f. dela Dominga* (1684 p. 59), *font de la Dominga* (1729 p. 92). Antropònim femení.

Domingo Vicent, mas d'en (VS): *mas den domingo vicent* (1535 p. 15v, 1680 p. 50v).

Drecera, avenc de la (BF): *avenc dela drecera* (1535 p. 31v).

E

Egües, barranc de les (BF): *baranc de les egues* (1535 p. 31), *barranc deles Egues* (1684 p. 58v, 1729 p. 91v).

Escrig, mas d' 1 (AT): *maset ... de escrig* (1684 p. 61v), *mas ... de Jaume Escrig* (1729 p. 83). Cognom. Sin.: Mas de Vidal (p. 61v).

Escrig, mas d' 2 (BF): *mas den Joha scrig* (1535 p. 30v), *mas den Joan escrig* (1684 p. 58v), *mas de Juan Escrig* (1729 p. 91).

Escrivania, l' (CU): *la Scrivania* (1535 p. 4v), *la Escrivania* (1680 p. 43, 1731 p. 117v). Derivat del substantiu *escrivà*.

(15) Sobre l'etimologia del topònim s'han formulat molt diverses teories. Segons l'Alcover-Moll, vindria de l'àrab *kulla*, 'cim de muntanya' (DCVB, vol. 3, p. 845). Coromines (1965, p. 252) i Carne Barceló (1983, p. 147) defensen un origen anterior a la conquesta musulmana i una etimologia no àrab. Joan Coromines, concretament, inclou el topònim en la relació de topònims de procedència mossàrab. Finalment, Pere-Enric Barreda defensa l'origen llatí del topònim, a partir de l'anàlisi de les formes documentades: *Quelga*, *Cuelga*, *Quella* i *Collia*. Aquesta darrera hipòtesi sembla la més fonamentada.

Esparreguera, serra (TO): *Serra de Espareguera* (1535 p. 5, 1731 p. 119), *Serra Espareguera* (1680 p. 44). Adjectiu derivat d'*espàrrec*.

Espasa, font de n' (BS): *la font den espasa* (1548 p. 74v). Cognom.

Espasa, forn d' (VS): *forn despasa* (1535 p. 16), *forn de espasa* (1680 p. 51).

Espressura, l' (BS): *la Spessura* (1535 p. 11), *la Espesura* (1732 p. 136v). Nom derivat de l'adjectiu *espés*, amb el sentit d'espessor, 'lloc on hi ha abundant vegetació'.

Estella, cingla de l' (CU): *la singla dela stella* (1680 p. 41v), *la singla dela estella* (1731 p. 114).

Estepar, l' (AT): *Estepar* (1729 p. 83). Lloc on abunda l'estepa, planta arbustiva de la família de les cistàcies.

Estepar, pou de l' (AT): *Pou del Estepar* (1729 p. 83).

Exulvi, mas de n' (VS): *mas den Exulvi* (1535 p. 18v), *mas den eixulbe* (1684 p. 51), *mas den exulbe* (1684 p. 53). Cognom procedent de la forma catalanitzada del topònim aragonés *Ejulve*, nom d'un poble de Terol. Sin.: Mas d'en Sanxo (p. 53), mas de Mari-mon.

Exulvi, molí de n' (VS): *moli den exulbi* (1535 p. 16v).

F

Fabregat, cova d'en (VS): *cova den Fabregat* (1535 p. 23, 1684 p. 54v, 1730 p. 104v).

Falcó, mas de (BS): Cognom *mas de falco* (1548 p. 74v).

Fanzara (CS): *Fansara* (1730 p. 101v). Topònim de significat desconegut, segurament d'origen aràbig. Segons Carme Barceló (1983, p. 155) podria tractar-se de l'àrab *khan-sár(a)*, «perduda, extraviada».

Ferrer, coll d'en (CU): *coll ... den ferrer* (1680 p. 42v). Sin.: Collado del Ferrer, coll d'en Saera.

Ferris, mas d'en (AT): *mas den feris* (1535 p. 34v). Cognom.

Ferritja, cova de la (BS): *cova dela Ferritja* (1535 p. 11v, 1680 p. 49), *c. de la ferrija* (1732 p. 136v). Derivat de *ferro*, 'pols o restes de ferro'.

Figuera, barranc de la (BF): *baranc dela figuera* (1535 p. 29v), *barranch dela figuera* (1684 p. 57v, 1729 p. 90v).

Figuera, cova de la (CU): *cova dela figuera* (1535 p. 3v).

Fogueralets, els (VL): *los fogueralets* (1619 p. 37v). Derivat diminutiu de *fogueral*, procedent, al seu torn, de *foguera*. Es possible que amb aquests topònims es designaren els indrets on es feien periòdicament focs amb alguna finalitat productiva (forns de calç, per exemple).

Fogueralet, molló del (BS): *mollo del Fogueralet* (1732 p. 135v).

Foia del Joglar, molló de la (BF): *mollo del cap dela foya del Juglar* (1684 p. 57v).

Foiassa del Barranc del Joglar, la (BF): *la foyasa del baranc del juglar* (1535 p. 29v).

Foiassa del Joglar, la (BF): *foyasa del juglar* (1535 p. 29v). Sin.: Foiassa del Barranc del Joglar (p. 29v), foieta del Joglar (p. 57v).

Foiasses, les (CU): *les foyaces* (1535 p. 4).

Foies (BS): *Foyes* (1535 p. 5v, 1680 p. 44, 1732 p. 137).

Foies, serra de (VL): *serra de Foyes* (1535 p. 5v), *Serra de Foyes* (1680 p. 44, 1731 p. 120).

Foieta, la (BS): *la Foyeta* (1680 p. 46v, 1732 p. 132v).

Foieta de na Llarga, collet de la (BF): *collet dela foyeta dena llarga* (1535 p. 32v, 1684 p. 60, 1729 p. 93v).

Foieta del Vidre, barranc de la (BF): *Baranch dela foyeta del vidre* (1548 p. 76).

Fondo, barranc (BS): *barranc Fondo* (1680 p. 46v, 1732 p. 132). L'adjectiu *fondo* presenta una estructura morfològica estranya al sistema lingüístic català. Encara que no és del tot descartable la procedència castellana (DCVB, vol. 5, p. 955), les dades de què disposem apunten cap a un element d'origen mossàrab, amb la conservació del grup *-nd-* intervocàlic i la *-o* final.

Font de l'Auzell, barranc de la (CU): *barranch que baixa dela font del auzell* (1680 p. 41), *Barranch ... dela font del Auzell* (1731 p. 112v). Sin.: Barranc de l'Auzell.

Fontanella, la (CU): *Fontanella* (1535 p. 4v, 1680 p. 43, 1731 p. 118). Derivat diminutiu de *fontana*, 'font petita'.

Fontanelles, les (VS): *les fontanelles* (1730 p. 98)

Foradada, cova (AT): *cova foradada* (1535 p. 34v, 1684 p. 61v), *Cova forada* (1729 p. 84v).

Forcallet, el (BF): *forcallet* (1535 p. 31, 1684 p. 57v). Punt on conflueixen dos camins o dos rius, enforcall.

Forcallet, collet del (BF): *collet del forcallet* (1535 p. 31, 1684 p. 58v, 1729 p. 91v).

Forcallet, molló del (BF): *mollo del forcallet* (1535 p. 29v, 1684 p. 57v, 1729 p. 90v).

Forn de la Calç, barranc del (BS): *baranch del forn de la calç* (1548 p. 74). Indret on s'obtenia calç a partir de la pedra⁽¹⁶⁾.

Forn de la Teixeda, moleta del (VS): *moleta ... del forn dela teixeda* (1684 p. 52). Sin.: Moleta de la Teixeda.

Forn d'Espasa, camí del (VS): *camí al forn despasa* (1535 p. 16).

Forner, barranc d'en (VL): *barranch den Forner* (1619 p. 38v). Cognom. Sin.: Barranc del Camp d'en Forner.

Forner, roca d'en (VL): *la roca den forner* (1619 p. 38v).

Fos, la (BS): *la fos* (1548 p. 74). L'Alcover-Moll (DCVB, vol. 6, p. 19) apunta un probable ètim *hawz*, 'terme rural', hipòtesi que sembla confirmar Carme Barceló (1983, p. 264) en donar com a possible ètim del topònim alacantí *Fosalboraya*, l'expressió àrab *fáhs al-buráyya*, 'el camp de la torreta'. Tanmateix, ens sembla més probable la hipòtesi de la procedència llatina, segons la qual es tractaria d'una forma evolucionada a partir de FAUX, FAUCÈS, 'pas estret entre muntanyes'.

Fosseta, la (BS): *la Fosseta* (1535 p. 10v), *la Foseta* (1680 p. 48v, 1732 p. 135v). Derivat diminutiu del nom comú *fossa*, 'clot excavat a terra' i, més especialment, 'clot fet a terra per enterrar-hi un mort'.

Fosseta de n'Aicart, la (AT): *foceta ... den aycart* (1535 p. 34), *foseta den Aycart* (1684 p. 61v).

Fossino, el (VS): *fosino* (1535 p. 23, 1684 p. 54v, 1730 p. 104v). Tot i que, d'acord amb el radical, sembla un derivat de *fossa*, el sufix *-ino* ens fa pensar en un origen no català del topònim.

(16) Sobre el procés d'elaboració de la calç és molt interessant la informació tècnica i gràfica que aporta l'Alcover-Moll (vol. 6, ps. 1-6).

Fumero, coveta del (VL): *Coveta del Fumero* (1619 p. 38, 1731 p. 124v). Substantiu col·lectiu derivat de *fum*, amb el sentit de «massa de fum que es desprèn d'un cos que fuma». Es tracta, per tant, d'un sinònim de *fumer* i *fumera*. L'acabament amb -o és un indicatiu de la procedència no catalana del topònim⁽¹⁷⁾.

Fumero, mallada del (AT): *al fumero altra mallada* (1548 p. 77).

Fuster, caseta d'en (BS): *caseta den Fuster* (1535 p. 9v, 1680 p. 47), *casseta den Fuster* (1732 p. 133v).

G

Garrofera, mallada de la (CU): *mallada dela garrofera* (1548 p. 78). Arbre de fulla perenne que produeix les garrofes.

Garrofereta, la (CU): *la garrofereta* (1548 p. 80)

Garrovera, la (BF): *la guarovera* (1548 p. 76v), *la Garrovera* (1729 p. 93v). Sinònim de *garrofera* (Coromines: DECAT, vol. IV, ps. 397-398).

Garrovera, moleta de la (BF): *moleta dela Garrovera* (1535 p. 32, 1684 p. 59v, 1729 p. 93v)

Garrovera, pou de la (BF): *pou dela guarovera* (1548 p. 76v).

Gavassa, barranc d'en (CU): *barranch den Guavasa* (1535 p. 4v), *barranch den Gavasa* (1680 p. 43v, 1731 p. 118v). Sin.: Barranquet d'en Gavassa.

Gavassa, barranquet d'en (CU): *barranquet den guavasa* (1535 p. 5). Sin.: Barranc d'en Gavassa (p. 1535).

Gavàs, barranquet d'en (CU): *barranquet den gavas* (1680 p. 43v). Cognom

Gelida, cinglet de (CU): *singlet dit de Gellida* (1680 p. 43v, 1731 p. 118). Cognom procedent del topònim *Gelida*, poble situat a la vora del riu Anoia.

Gelida, collet de la (VS): *collet amunt dela Gelida* (1535 p. 20v).

Gelida, mas d'en (CU): *mas de ... Gelida* (1680 p. 43v). Sin.: Mas d'en Vidal (p. 043v).

Gil, mas d'en (AT): *mas dengil* (1535 p. 34v), *mas den gil* (1684 p. 61v)

Gil, om d'en (AT): *lom den gil* (1684 p. 61v).

Ginebral, el (VL): *Ginebral* (1619 p. 37v, 1731 p. 123). Derivat col·lectiu de *ginebre*, sinònim, per tant, de *ginebrar*.

Ginebral, barranc del (VL): *Barranch del Ginebral* (1619 p. 37v, 1731 p. 123).

Ginebre, font del (BS): *font del Ginebre* (1535 p. 11, 1680 p. 49, 1732 p. 136v).

Gràcia, carrasques de na (BS): *carrasques dena Gracia* (1535 p. 9, 1680 p. 47, 1732 p. 133v).

Gralles, coveta de les (VS): *coveta dels Gralles* (1748 p. 153v). Ocell de l'ordre dels passeriformes i de la família dels còrvids.

Gros, morral (VS): *morral Gros* (1748 p. 153v).

Guitart, collet d'en (BF): *collet den Guitart* (1535 p. 32, 1684 p. 59v, 1729 p. 92v). Cognom d'origen germànic, procedent de *Withard*, «llenya dura» o «dur com la llenya».

(17) Caldria investigar a fons el procés d'aparició i extensió del sufix *-ero-* en el sentit que conté aquest topònim i en els gentilicis— per tal de confirmar la procedència castellana. En qualsevol cas, tenim un nucli considerable de topònims que s'han format amb la juxtaposició de l'esmentat afix sobre radicals perfectament catalans, fet que ens fa pensar en una incorporació al català a partir de la influència mossàrab i no a través del castellà.

Guitart, molló d'en (BF): *mollo den Guitart* (1729 p. 92v).

H

Herbassal, l' (VS): *erbasal* (1535 p. 17). Sinònim d'*herbassar*, 'lloc poblat d'herbes'.

Herbassal, saleres de l' (VS): *saleres del erbasal* (1535 p. 17), *saleres del herbasal* (1684 p. 51v, 1730 p. 99).

Horts, barranc dels (VS): *baranc dels Orts* (1535 p. 22v), *barranch dels Orts* (1684 p. 54v, 1730 p. 104).

I

Insa, mas d' (CU): *mas den Johan Inssa* (1535 p. 5v). Cognom de procedència i significat desconeguts.

Ivars, barranc de n' (CU): *barranch den yvarç* (1535 p. 5v), *barranquet ... de Ivars* (1680 p. 44, 1731 p. 119v). Cognom procedent del topònim *Ivars*, nom d'un poble de la Noguera i d'un altre del Pla d'Urgell. Es tracta d'un topònim d'origen basc –cfr. el basc *ibar*, 'vall', 'riba fèrtil'– que té un ètim comú amb *els Ivarsos*.

Ivars, foia de n' (CU): *la foya den yvarç* (1535 p. 5v).

Ivol, coll d' (BS): *lo Colldivol* (1750 p. 186). *Ivol*, documentat també sota la variant *Ayvol*, és el cognom d'un dels primers pobladors de Benassal. El topònim apareix documentat ja a la *Carta de Població de Benassal* (1239) sota la forma *collatum de Ayvol*.

J

Jacob, pla d'en (CU): *pla den Jacop* (1535 p. 5v), *pla den Jacob* (1680 p. 44, 1731 p. 119v). Nom propi d'home d'origen bíblic.

Joan Joan, mas d'en (VS): *mas antiga men den Joan Joan* (1680 p. 51v). Sin.: Mas d'en Cabanes (p. 51v).

Joglar, barranc del (BF): *baranc del juglar* (1535 p. 29v).

Joglar, foieta del (BF): *la foyeta del Juglar* (1684 p. 57v, 1729 p. 90), *la foya del Juglar* (1684 p. 57v). Sin: Foiassa del Joglar (p. 29v).

Julia, cova d'en (BS): *la cova nomenada den Jolia* (1535 p. 8v), *la cova den Julia* (1680 p. 46v, 1732 p. 132v). Nom propi d'home.

L

Llarga, foieta de na (BF): *la foyeta dena llarga* (1535 p. 32v, 1684 p. 60, 1729 p. 93v). Renom.

Llastres d'en Babot, les (AT): *lastres den babot* (1535 p. 34v). El genèric *llastra* s'aplica sempre almenys en el context cultural de l'Alt Maestrat a peces de terra estretes i allargades, que es disposen sovint de forma escalonada sobre els vessants de les muntanyes (veg. Coromines: DECAT, vol. V, p. 90). Sin: Les Llastres d'en Rabades (p. 34v)

Llastres d'en Ferris, les (AT): *les llastres den ferris* (1684 p. 61v, 1729 p. 84).

Llastres d'en Rabades, les (AT): *lastres ... den Rabades* (1535 p. 34v), *llastres den Rabades* (1684 p. 61v, 1729 p. 83v). Sin.: Les Llastres d'en Babot (p. 34v).

Lledoneres, les (CU): *les lidoneres* (1548 p. 79). Lledoners.

Llentisclar, el (CU): *lentiscclar* (1548 p. 79v). Camp poblat de llentiscles.

Llentisclet, el (CU): *lo lentisclet* (1548 p. 79).

Llobatera, la (BF): *la llobaterra* (1535 p. 30), *la llobatera* (1684 p. 58, 1729 p. 91). 'Lloc habitat o freqüentat per llops', 'cau de llops'.

Lloma del Bord, era de la (BS): *hera dela lloma del bort* (1535 p. 11).

Lloma del Marfullar, molló de la (BF): *Mollo dela lloma del Marfullar* (1684 p. 57v).

Lloma, mas de la (BF): *mas dela lloma* (1535 p. 31, 1684 p. 59, 1729 p. 92).

Lloma, plà de la (CU): *pla de la Lloma* (1535 p. 5v, 1680 p. 44, 1731 p. 119v).

Llometa, molló de la (BF): *mollo dela llometa* (1684 p. 59v, 1729 p. 93).

Llonga, cova (CU): *cova longa* (1548 p. 80). L'adjectiu *llong, -a* –derivat del llatí LONGU– ha desaparegut en l'actualitat de la parla viva, encara que ha perviscut en la toponímia i en refranys, frases fetes i endevinalles –«Una cosa llarga i llonga / que té pels a la punta de la pixonga»–.

Llor, pinet d'en (VS): Cognom. *pinet dit den llor* (1684 p. 53), *Pinet den llor* (1730 p. 101v).

Lluna, molí d'en (VS): *molí den lluna* (1730 p. 98). Cognom.

M

Madalena, collet de na (BF): *collet dena Madalena* (1535 p. 30v, 1684 p. 58, 1729 p. 91). Nom propi femení.

Magranera, collet de la (BF): *collet dela mangranera* (1535 p. 30, 1729 p. 90v), *collet de la magranera* (1684 p. 58). Magraner.

Magranera, mallada de la (BF): *la magranera* (1548 p. 76).

Malpàs dels Covarxos de Dalt, el (BS): *malpas dels Covarchos mes alts* (1732 p. 135). Topònim format, almenys aparentment, sobre un mot compost a partir de l'adverbi *mal* i del substantiu *pas*. L'Alcover-Moll (DCVB, vol. 7, p. 164) i Coromines (1965, p. 171) recullen més topònims amb aquest mateix constiuent.

Manjuçans, barraca de (BF): *baracha de manjuçans* (1535 p. 30). Antropònim?

Marfullar, el 1 (BS): *el Marfullar* (1732 p. 131v). Derivat col·lectiu de *marfull*, arbust de fulla perenne de fulles blanques o rosades.

Marfullar, el 2 (BF): *marffullar* (1535 p. 27), *marfullar* (1535 p. 29, 1684 p. 57v, 1729 p. 89), *marfulla* (1684 p. 57v).

Marfullar, barranc del (BS): *barranch del Marfullar* (1680 p. 46, 1732 p. 131v).

Marfullar, camí del (BF): *camí del marffullar* (1535 p. 27), *camí del Marfulla* (1684 p. 57v).

Marfullar, lloma del (BF): *lloma del marfullar* (1535 p. 29v, 1684 p. 57v, 1729 p. 89v).

Marfullar, mas del (BF): *mas del marfullar* (1535 p. 27).

Margalida, pas de na (BS): *pas dena Margualida* (1535 p. 10), *pas dena Margalida* (1548 p. 74, 1680 p. 47v, 1732 p. 134).

Marimon, mas de (VS): *mas ... de Jaume Marimon* (1730 p. 102). Cognom, segurament de procedència francesa concretament del topònim *Miremont* (Moll: 1982, p. 168) o germànica del nom personal *Berimund* (Alcover-Moll: DCVB, vol. 7, p. 250). Sin.: Mas de n'Exulvi, mas d'en Sanxo.

Marín, barraqueta d'en (BF): *barraqueta den Marin* (1684 p. 58, 1729 p. 91). Variant formal del cognom *Marí*, 'home de mar, navegat'. Sin.: Barraca d'en Marques (p. 58).

Marín, foia de (BF): *la foya de Blay Marín* (1684 p. 58v), *la foya de Pau Marin* (1729 p. 91v).

Marqués, barraca d'en (BF): *barraca den Marques* (1684 p. 58, 1729 p. 91). Sin.: *Barraqueta d'en Marín* (p. 58).

Marzén, morral d'en (VS): *moral de marzen* (1548 p. 75). Cognom de significat i procedència desconeguts.

Mas de Monterde, font del (BS): *font del dit Mas de Monterde* (1732 p. 132). Sin.: *Font del Mas del Comanador*.

Mas de n'Ager, camí del (BS): *camí qui va ... al mas den ager* (1535 p. 8v).

Mas de n'Arbís, tancada del (BS): *tancada del Mas den Albis* (1732 p. 136).

Mas de n'Ossell, mallada del (AT): *mas del hosell* (1548 p. 77).

Mas del Comanador, font del (BS): *la font del dit mas* (1535 p. 8v). Sin.: *Font del Mas de Monterde*.

Mas del Marfullar, llima del (BF): *lloma desobre lo mas del marfullar* (1535 p. 27).

Mas d'en Miquel Ortí, foia del (BS): *la foya del mas den miquel orti* (1535 p. 9v).

Mas d'en Romeu, camí del (VL): *lo camí que va al Mas den Romeu* (1619 p. 37v, 1731 p. 124).

Mas d'en Vidal, tancada del (CU): *tancada delmas de ... Gelida* (1680 p. 43v).

Mesquita, la (CU): *la Mezquita* (1535 p. 4v), *la Mesquita* (1680 p. 43v, 1731 p. 118v). Temple musulmà.

Mesquita, corral de la (CU): *corral dela Mesquita* (1680 p. 43v, 1731 p. 118v).

Mig, mas del (VS): *Mas del Mig* (1748 p. 151v).

Miquel Joan, llima d'en (VS): *lloma den Miquel Joan* (1680 p. 51, 1730 p. 98).

Miquel Ortí, mas d'en (BS): *mas den miquel orti* (1535 p. 9v).

Mola, camí de la (BS): *camí que va debes dela mola* (1680 p. 46).

Mola, mas de la (BS): *mas de la Mola* (1680 p. 46, 1732 p. 131v).

Molés, mas de (BS): *Mas de Thomas Moles* (1750 p. 186). Cognom procedent del topònim *Molès*, «nom d'un grup de cases del Berguedà, d'una borda prop d'Anserall, d'una farga d'Andorra i d'un molí situat a dues hores de Vic» (Alcover-Moll: DCVB, vol. 7, p. 497). Sin.: *Corbó més Baix*.

Moleta, la (BF): *la moleta* (1535 p. 30v, 1684 p. 58).

Moleta, tossal de la (VL): *Toçal dela Moleta* (1619 p. 38), *Tosal dela Moleta* (1731 p. 125).

Moleta de la Garrovera, collet de la (BF): *collet sobre la moleta dela Garrovera* (1535 p. 32, 1684 p. 59v, 1729 p. 93v).

Molí de l'Assor, barranc del (VS): *Barranc del molí del Asor* (1730 p. 98v), *Barranch del Molí del Assor* (1748 p. 155).

Molí de n'Exulvi, camí del (VS): *camí al moli den exulbi* (1535 p. 16v).

Molinar, el (CU): *lo Molinar* (1535 p. 3, 1680 p. 41v, 1731 p. 113v). Derivat col·lectiu de *molí*, 'conjunt de molins'.

Molinell, el (CU): *lo Molinell* (1535 p. 5, 1680 p. 44, 1731 p. 120). Derivat diminutiu de *molí*.

Molinell, riu del (CU): *lo Riu del Molinell* (1535 p. 5, 1680 p. 43v, 1731 p. 119).

Molló, barranc del (VS): *baranch del mollo* (1535 p. 16v, 1684 p. 51v), *barranch de Mojon* (1748 p. 155).

Monçó, la fontanella d'en (VS): *la fontanella den monço* (1535 p. 22v), *la fontanella den Monso* (1684 p. 54, 1730 p. 104). Cognom procedent del topònim aragonés *Monço*, que es troba situada en la part septentrional d'Aragó, vora el riu Cinca. Sin.: Els Aiguasals (p. 151v).

Monçó, mas d'en (VS): *mas den Johan monço* (1535 p. 16v), *mas ... de Domingo monso* (1680 p. 51), *mas ... de Monso* (1730 p. 98). Sin.: Mas de Monferrer (p. 51).

Monferrer, bassis de (VS): *basis den monferrer* (1535 p. 17), *basis de Monferrer* (1684 p. 51v), *Bassis de Monferrer* (1687 p. 65, 1730 p. 99).

Monferrer, mas de (VS): *mas ... de Valero Monferrer* (1684 p. 55v), *mas ... de Romualdo Monferrer* (1730 p. 98). Sin.: Mas d'en Cantavella (p. 55v), mas del Collado.

Monterde, mas de (BS): *mas ... de llois Monterde* (1680 p. 45v), *mas de Lluís Moterde* (1732 p. 131). Sin.: Mas del Comanador (p. 45v).

Montlleó, forcall de (CU): *el forquall de montlleo* (1535 p. 3). Derivat segons l'Alcover-Moll de *Monte leonis*, «muntanya del lleó (Alcover-Moll: DCVB, vol. 7, p. 555). Moreu-Rey (1982, p. 23) manifesta explícitament el seu escepticisme sobre aquesta hipòtesi i Coromines (1970, ps. 105-106) afirma que es tracta d'una forma evolucionada del topònim *Gevolaleym*, «muntanya dels ullals», nom procedent de l'àrab *cuyun*, 'fonts, ullals'. Sin.: Forcall del Riu (p. 41v).

Montlleó, riu de (CU): *lo riu de montlleo* (1535 p. 2v), *riu de mon leo* (1535 p. 24v), *Riu de Monlleo* (1680 p. 41, 1730 p. 106v), *Riu de Monllo* (1745 p. 141).

Moratelles, les (VS): *les molatelles* (1535 p. 15v, 1684 p. 52, 1730 p. 104v), *les moratelles* (1684 p. 49v, 1730 p. 97). Derivat diminutiu de *moratell*, 'nen moro' (Coromines: DECAT, vol. V, p. 796) o de *mora*, fruit de l'esbarzer. Segons Coromines es tracta d'un nom de procedència mossàrab, amb la -t- sorda intervocàlica (1970, p. 153). Sin.: Coveta d'en Carbonell (p. 151v).

Moratelles, bancal de les (VS): *bancal questa sobre les molatelles* (1535 p. 23).

Moratelles de n'Arcaïna, les (VS): *molatelles den Arcayna* (1684 p. 54v, 1730 p. 104), *Molatelles de la Arcayda* (1748 p. 151v) Coves de n'Arcaïna (p. 104), les Covatelles de n'Arcaïna.

Moregot, el (AT): *moreguot* (1548 p. 77). Derivat augmentatiu i pejoratiu de *moro*, 'moregàs'.

Morella (PO): *morella* (1535 p. 8v). Topònim pre-àrab, possiblement de procedència mossàrab (Coromines: 1965, 252; Barceló: 1983, p. 182).

Morella, camí de (BS): *cami qui va a Morella* (1535 p. 8v), *cami que va a Morella* (1680 p. 45v, 1732 p. 131). **Morella, coll de** (BS): *lo coll de morella* (1535 p. 8).

Morral Pardo, mallada del (CU): *mallada ... al moral pardo* (1548 p. 79v). El genèric *morral*, derivat de *morro*, s'aplica sempre a unitats de relleu caracteritzades com a 'morro, roca prominent'.

Morral Redó, mallada del (CU): *mallada ... del moral redo* (1548 p. 79v).

Morral Roig, mallada del 1 (BF): *malada en lo moral rog* (1548 p. 76).

Morral Roig, mallada del 2 (CU): *mallada el moral roig* (1548 p. 79v).

Morralet de la Taronja, molló del (BF): *mollo del moralet de sobre la teronga* (1535 p. 30).

Morralets, els (BS): *los Morralets* (1535 p. 11v, 1680 p. 49, 1732 p. 136v).

Morrandà, la (BF): *la Moranda* (1535 p. 30), *la Morrandà* (1684 p. 58, 1729 p. 90).

Derivat possiblement de *morro*, a través dels dialectes mossàrabs, el topònim fa referència sempre a indrets que contenen el tret semàntic de 'pla de serra avançat'. Segons Coromines, no és gens probable la relació d'aquest topònim amb el basc *Murru-andi-a*, a través d'un suposat ètim **Murruanda* (Coromines: 1970, p. 152).

Mosquerola (TE): *Mosquerola* (1535 p. 16, 1680 p. 50v, 1730 p. 97v). Nom català del poble aragonès de *Mosqueruela*. El topònim català és un derivat diminutiu de *mosquer*, «cobert o barraca de canyes i brossa fet en el camp per defensar-se del sol i la calor» i, per extensió, «lloc on mosca el bestiar» (Coromines: DECAT, vol. V, p. 809).

N

Nevera del Comte, la (VS): *la nevera del conde* (1730 p. 101). Lloc –generalment un pou o una cavitat de la muntanya– on hom guardava o conservava neu.

Nou, corral (VL): *Corral Nou* (1619 p. 37v, 1731 p. 124).

Nou, pou 1 (CU): *pou nou* (1548 p. 80).

Nou, pou 2 (BS): *Pou Nou* (1548 p. 74v, 1732 p. 134v).

O

Olària, mas d' (VS): *mas ... de Juan Olaria* (1730 p. 99v). Cognom, variant d'*Eulària* o *Eulàlia*. Sin.: Mas Roig i mas d'en Prats (p. 99v).

Olivera, tossal de l' (VL): *Tosal dela Olivera* (1731 p. 125). Sin.: Tossal de la Cadolla de Dalt.

Ombria, l' 1 (CU): *la hombria* (1535 p. 3), *la ombria* (1680 p. 41, 1731 p. 112v).

Ombria, l' 2 (BS): *la hombria* (1535 p. 10v).

Ombria del Carrascal, l' (BS): *la hombria del carrasqual* (1535 p. 11), *la Ombria del Carrascal* (1680 p. 48v), *la Hombria del Carrascal* (1732 p. 136).

Ombria d'en Ferrer, l' (BS): *la hombria den Jaume Ferrer* (1535 p. 11).

Ombries, les (CU): *lès Hombries* (1745 p. 146).

Ombrieta, l' 1 (CU): *la Ombrieta* (1535 p. 5), *la Hombrieta* (1680 p. 43v, 1731 p. 119).

Ombrieta, l' 2 (BS): *la hombrieta* (1535 p. 11).

Ombrió, l' (CU): *lombrio* (1535 p. 2v), *lo ombrio* (1680 p. 41), *lo hombrio* (1731 p. 113). Diminutiu d'*ombria*.

Oriol, cova d' (CU): *cova doriol* (1535 p. 4v). Antropònim, cognom i nom personal. Probablement es tracta d'un sobrenom pres de l'adjectiu *aureolus*, 'daurat', potser com a nom d'ocell (Moll: 1982, p. 71).

Ortisella, l' (BF): *la ortisella* (1535 p. 28). Topònim d'origen i significat desconegut.

Ortisella, assagador de l' (BF): *asagador que partix dela ortisella* (1535 p. 28).

Ossell, mas del (AT): *mas del hosell* (1548 p. 77). Topònim procedent del nom comú *ossell*, 'ós petit'. Tanmateix, no podem descartar totalment la possibilitat que es tracte d'un antropònim format sobre la mateixa base lèxica.

P

Paradís, barranc del (CU): *baranch del paraís* (1548 p. 79v).

Pardes, les roques (VS): *les roques pardes* (1535 p. 19, 1684 p. 53v, 1729 p. 92v).

Pardo, morral (CU): *moral pardo* (1548 p. 79v)

Pedacet, el (CU): *lo Pedasçet* (1535 p. 4), *lo Pedaset* (1680 p. 42v, 1731 p. 116v).
Pedra Tiradora, la (AT): *la pedra tiradora* (1535 p. 34v, 1684 p. 61v), *Pedra Tiradora* (1729 p. 84v).

Pedrafità, la (VS): *la pedrafita* (1535 p. 18v, 1684 p. 53v), *la Pedra fita* (1730 p. 101v). 'Fita, molló', i també 'cantal voluminós situat verticalment', 'monolit'.

Pedrisa, la (BF): *la pedriça* (1535 p. 31), *la pedrisa* (1684 p. 59).

Pedrisa, collet de la 1 (BF): *collet dela pedriça* (1535 p. 31), *collet dela pedrisa* (1684 p. 59).

Pedrisa, collet de la 2 (VL): *collet dela Pedrisa* (1731 p. 124). Sin: Collet de la Clapissa de na Gila.

Pedrisa de les Trencades, la (BF): *la pedriça del mas deles trenquades* (1535 p. 29v), *la Pedrisa deles trencades* (1684 p. 57v, 1729 p. 89v).

Pedrisa del Mas de la Lloma, la (BF): *la pedriça del mas dela lloma* (1535 p. 31), *la pedrisa del mas dela lloma* (1684 p. 59, 1729 p. 92).

Pedrisa d'en Nomdedéu, la (CU): *la Pedriça den Nomdedeu* (1535 p. 5), *la Pedrisa den Nom de Deu* (1680 p. 43v, 1731 p. 119).

Pedrola, coveta d'en (CU): *coveta den pedrola* (1535 p. 2v). Cognom aragonés, derivat de *pedra*.

Penacalba, la roca de (CU): *la roqua de Penacalba* (1535 p. 3v), *roca de Peñacalba* (1680 p. 42, 1731 p. 115). Topònim format sobre un nom compost, amb els elements *pena*, 'roca grossa' i també 'cim, punta d'un turó', i *calba*, potser femení de *calb*, amb el sentit de 'sense vegetació'. El substantiu *pena* sinònim, com hem dit, de *penya* conserva sense palatalitzar la -n- intervocàlica llatina, la qual cosa és un indicatiu clar de la procedència mossàrab.

Pena-roja, la (VS): *la penaroga* (1535 p. 24) *la pena roja* (1684 p. 55), *la penaraja* (1684 p. 55, 1730 p. 105). Sin.: Penya de l'Ossa (p. 153).

Penya de l'Ossa, la (VS): *la peya delossa* (1535 p. 23v), *la peya deloça* (1535 p. 23v), *Peñalosa* (1748 p. 153). Sin.: Pena-roja (p. 153).

Penyagolosa (VS): *peyagolosa* (1535 p. 17v) *Peñagolosa* (1730 p. 100). Topònim de procedència mossàrab, el significat del qual –com apunta Coromines– «està més prop de les *àguiles* i de *Penàguila* que del Colós de Rodes» (DECAT, vol. VI, p. 100). Així, doncs, *Penyagolosa* seria 'el cim de les àguiles', la muntanya on nien i viuen aquestes aus.

Perxets, els (CU): *perchets* (1548 p. 78). Topònim procedent del nom comú *perxet*, 'petit edifici rústic isolat', mot segurament d'origen mossàrab⁽¹⁸⁾.

Perxets, mallada dels (CU): *mallada dels perchets* (1548 p. 78).

Pi, collet del (CU): *collet del Pi* (1535 p. 3v, 1680 p. 42v, 1731 p. 116).

Pica, la (CU): *la pica* (1535 p. 4).

(18) Coromines (DECAT, vol. VI, p. 730) rebutja decididament la hipòtesi de Moll –que defensava una relació etimològica entre *perxe* i *porxe*– tot puntualitzant que el contacte evident entre les dues paraules és posterior a la formació dels mots i es decanta per la teoria de la procedència mossàrab de *perxe* i *perxet*. La toponímia de la Tinença pot aportar algunes dades interessants que confirmen aquesta teoria. El 1548 tenim enregistrada la forma *mallada dels Perchets* (amb *e*) i cent anys després –en una visura de 1658– apareix la variant *mallada dels Porchets* (amb *o*), fet que confirma la possibilitat d'un encreuament posterior a la formació dels dos mots (Peraire: 1991, ps. 192-193).

Pica, camí de la (CU): *camí qui va ala pica* (1535 p. 3v). Sin.: Camí del Pou de la Pica (p. 42v).

Pica, pou de la (CU): *pou dela Pica* (1680 p. 42v, 1731 p. 116).

Piquera, mas de na (CU): *mas dena Piquera* (1535 p. 3), *maset dit dena Piquera* (1680 p. 41v, 1731 p. 114), *Maset de na Piquera* (1745 p. 142).

Pitja, la (BS): *la piga* (1548 p. 74v). 'Llaç, parany per a caçar animals', i, també, 'puntal, estaló'.

Pitja, barraca de la (BS): *barraqua dela pitja* (1535 p. 10v, 1680 p. 47).

Pitja, lloma de la (BS): *lloma de la Piga* (1732 p. 135), *lloma de la pija* (1750 p. 187).

Pla, morrals del (BF): *morals del pla* (1535 p. 28).

Planeta, la (BS): *la Planeta* (1535 p. 9, 1680 p. 47, 1732 p. 132v).

Port, el (VS): *el port* (1535 p. 18v, 1684 p. 51v) *el Port* (1730 p. 98v).

Port, camí del (VS): *camí del Port* (1680 p. 51v, 1730 p. 99v), *camí que va al Port* (1730 p. 98v), *c. de Villahermosa y el Puerto* (1730 p. 99v).

Pou, camí del (VS): *camí del pou* (1535 p. 16v).

Pou Nou, el (BS): *mas del Pou Nou* (1732 p. 134v)

Pou Nou, mallada del (CU): *mallada ... del pou nou* (1548 p. 80).

Pou de la Pica, camí del (CU): *camí quiva al Pou dela Pica* (1680 p. 42v, 1731 p. 116). Sin.: Camí de la Pica.

Pou de la Riba, mas del (AT): *mas del Pou de la Riba* (1729 p. 84).

Pou de l'Estepar, barranc del (AT): *barranch del Pou del Estepar* (1729 p. 83).

Pouet de la Serra, malladeta del (VS): *Malladeta del Povet de la Serra* (1748 p. 151v). Sin.: Cingla del Ternato (p. 151v).

Pouet d'Airo, roca del (AT): *roca del pouet dayro* (1535 p. 35v).

Pradet, el (VS): *el pradet* (1535 p. 18v, 1730 p. 101v).

Prats, mas d'en (VS): *mas ... de Batiste Prats* (1680 p. 52, 1730 p. 99v). Sin.: Mas d'en Provença (p. 52), mas Roig, mas d'Olària (p. 99v).

Provença, mas d'en (VS): *mas den proença* (1535 p. 17v), *mas ... den proensa* (1684 p. 52). Sin.: Mas d'en Prats (p. 52), mas d'Olària.

Puerto, el (TE): *el Puerto* (1730 p. 101).

Puerto, camí del (VS): *camí queva al puerto* (1684 p. 52).

Puntalet, el 1 (CU): *lo puntalet* (1535 p. 5v). A l'Alt Maestrat el mot *puntal* i el diminutiu *puntalet* té sovint el significat d'elevació del terreny que no arriba a constituir un collet, més que no pas 'puig, turó, tossal'.

Puntalet, el 2 (BS): *lo puntalet* (1535 p. 10v).

Q

Quilis, cova d'en (BS): *cova den Quilis* (1535 p. 9v, 1680 p. 47v, 1732 p. 134). Cognom.

Quilis, font d'en (BS): *font den Quilis* (1535 p. 9v, 1680 p. 47v, 1732 p. 134).

R

Rabeig, font d'en (VS): *font den Rabeg* (1535 p. 18), *font den Rabeig* (1730 p. 100), *font den Rebeig* (1748 p. 156). Antropònim de significat desconegut. Sin.: Font d'en Caves (p. 99v), font del Rebolli (p. 99v).

Rabosa, cova de la (VS): *cova de la rabossa* (1535 p. 23), *cova dela Rabosa* (1684 p. 54v, 1730 p. 104v).

Rabosa, saleres de la (BF): *saleres ... de la Rabosa* (1684 p. 57v, 1729 p. 89). Sin.: Saleres de l'Arrabassada (p. 57v).

Racó d'en Pellisser, el (BS): *el raco del pelicer* (1548 p. 74).

Racó d'en Portalés, el (AT): *lo raco den portales* (1548 p. 77v).

Radio, mas d'en (CU): *mas ... den Radio* (1535 p. 2). Cognom. Mas d'en Camanyes (p. 2).

Ramblella, la (AT): *la ranblela* (1535 p. 35), *la Ramblella* (1684 p. 62, 1729 p. 84v). Diminutiu de rambla, 'rambla petita'.

Ramblella, assagador de la (AT): *lo cami dela dita ranblela* (1535 p. 35)

Ramblella, camí de la (AT): *cami dela dita ranblela* (1535 p. 35), *cami dela dita ramblella* (1684 p. 62).

Reboll, el (VS): *reboll* (1535 p. 17, 1684 p. 51v), *Reboll* (1730 p. 98v). 'Roure petit' i, en general, 'rebrot d'un arbre, especialment el que ix de la rabassa'.

Reboll, font del (VS): *font del Reboll* (1684 p. 52, 1730 p. 99v). Sin.: Font d'en Rabeig (p. 99v), font d'en Caves (p. 52).

Rebollaret, el (VS): *Rebollaret* (1535 p. 23, 1684 p. 54v, 1730 p. 104v). Bosquet de rebolls, conjunt de roures tallats i que han tornat a brotar

Rebolleda, la (VS): *la Rebolleda* (1535 p. 24, 1684 p. 55, 1730 p. 106).

Rebolleda, corral de la (VS): *corral dela Rebolleda* (1535 p. 24, 1684 p. 55, 1730 p. 106).

Redó, bancal (BF): *banqual redo* (1535 p. 31v), *bancal Redo* (1684 p. 59, 1729 p. 92v).

Redó, morral (CU): *lo morral Redo* (1535 p. 3v, 1680 p. 42, 1731 p. 115v).

Redó, tossal (VL): *toçal Redo* (1619 p. 38), *Tosal Redo* (1731 p. 124v).

Redonda del Boi, la (VS): *la Redonda del Boy* (1535 p. 22v, 1684 p. 54, 1730 p. 103v). Tros del terme reservat per a ús dels propis veïns. El genèric *redonda* –d'origen mossàrab– s'oposa semànticament a *empriu* o *terra d'herbatge*, és a dir, a l'espai compartit per tots els bestiaris de tots els pobles de la Tinença.

Regallet, font del (VS): *font del regallet* (1535 p. 16, 1680 p. 51).

Reudera, barranc de la (AT): *barranc de la Reudera* (1749 p. 164).

Reverteres, collet de les (CU): *collet deles Reverteres* (1535 p. 4), *collet deles Reverteres* (1680 p. 42v, 1731 p. 116). Femení plural del cognom *Revert*.

Riba, pou de la (AT): *Pou de la Riba* (1729 p. 84). Vorerà d'un riu.

Riba-roja, la (VL): *la Riba Roja* (1619 p. 37v, 1731 p. 123v).

Riu, bancal del (CU): *banqual del riu* (1535 p. 5v).

Riu, forcall del (CU): *forcall del Riu* (1680 p. 41v, 1731 p. 113v). Sin.: Forcall de Montlleó.

Robert, mas de (BS): *mas de Rubert* (1732 p. 134v). Nom propi d'home.

Robol, carrascal del (BF): *carrascal del robol* (1684 p. 58, 1729 p. 91). Variant formal de *reboll*, «roure o alzina jove» (Alcover-Moll: DCVB, vol. 9, p. 515). Sin.: Carrascal d'en Canal (p. 30).

Roca de la Sobalma, la (CU): *la roca la Sopalma* (1548 p. 78v). Topònim format sobre el genèric *roca* i el substantiu *sobalma*, sinònim de *cova*.

Roca d'en Miró, mallada de la (CU): *mallada dela roca den Miro* (1548 p. 78v).
Roca d'en Silla, morral de la (BF): *moral dela roca den silla* (1535 p. 30v), *morral dela Roca den Cilla* (1684 p. 58, 1729 p. 91).
Roca, corral de (AT): *Corral de Roca* (1749 p. 162v).
Rodejador, el (CU): *lo rodejador* (1548 p. 80). Substantiu derivat del verb *rodejar*, 'envoltar'⁽¹⁹⁾.
Rodejador de la Pica, el (CU): *lo rodejador dela pica* (1548 p. 79v).
Rodejadoret, el (CU): *rodejadoret* (1548 p. 78).
Roig, mas (VS): *lo mas Roig* (1730 p. 99v). Sin.: Mas d'en Prats (p. 99v), mas d'Olària (p. 99v).
Roig, morral 1 (CU): *lo morral Roig* (1535 p. 4, 1680 p. 42v, 1731 p. 116v).
Roig, morral 2 (VS): *moral rog* (1535 p. 23v), *morral Roig* (1684 p. 55, 1730 p. 105).
Romeu, mas d'en (VL): *Mas den Romeu* (1619 p. 37v). Antropònim.
Roques Pardes, collet de les (VS): *collet ... deles Roques Pardes* (1535 p. 24, 1684 p. 52, 1730 p. 106v).
Roques de la Ferranda, mallada de les (BS): *mallada deles Roques de la Ferranda* (1732 p. 134). Sin.: Mallada de la Ferranda (p. 134v).
Roqueta del Lladre, la (CU): *la roqeta del lladre* (1548 p. 79).
Roure, collet del (BF): *collet del Roure* (1535 p. 31v, 1684 p. 59, 1729 p. 92).
Roure, coveta del (BF): *coveta del Roure* (1535 p. 31v, 1684 p. 59v, p. 1729-92v).
Roureda, barranc de la (AT): *baranch dela Roureda* (1535 p. 34, 1729 p. 83v), *barranc dela roureda* (1684 p. 61v).

S

Sabater, pla del (CU): *pla del çabater* (1535 p. 4v), *pla del Sabater* (1680 p. 43, 1731 p. 118).
Saera, coll d'en (CU): *coll ... den saera* (1680 p. 42v). Sin.: Collado del Ferrer, coll d'en Ferrer.
Saera, mas d'en (CU): *mas den Saera* (1680 p. 43), *mas den Sahera* (1731 p. 117).
Saleres, molló de les (BF): *mollo deles saleres* (1535 p. 30v, 1684 p. 58v). Pedres planes sobre les quals els pastors posen la sal que ha de menjar el bestiar.
Saleres, tossal de les (VS): *toçal de les saleres* (1535 p. 17), *tosal deles saleres* (1684 p. 51v), *Tosal de les Saleres* (1730 p. 98v).
Saleres de la Selleta, les (VL): *saleres de la Selleta* (1619 p. 38v, 1731 p. 123).
Saloquia, la (CU): *la çaloquia* (1535 p. 4v). Barbacana de castell (vg. Coromines: DECAT, vol. VII, p. 222).
Sant Cristòfol, collet de (VS): *collet de Sent Crist* (1684 p. 53v, 1730 p. 102v).
Sant Joan (VS): *Sent Johan* (1535 p. 15v), *St. Joan* (1684 p. 52), *St. Juan* (1730 p. 100).

(19) Els topònims que tenim inventariats amb aquest constituent s'apliquen sempre a mallades, és a dir a espais d'ús comunal definits normalment al voltant d'un arbre o d'una cova o al recer d'una roca. L'inventari de mallades que inclou el document objecte del present estudi (ps. 73-80) assigna a la major part de les mallades del terme de Culla una amplada de 100 alnes –mesura de longitud equivalent aproximadament a un metre– al voltant del punt que es premia com a nucli (vg. Peraire: 1992 ps. 78-79).

Sant Joan, ermita de (VS): *ermita del glorios Sent Johan* (1535 p. 17v), *hermita del glorios St. Joan* (1684 p. 52, 1730 p. 100).

Sant Joan de Penyagolosa (VS): *sent Joha baptista de peyagolosa* (1535 p. 17v), *St Juan de Peñagolosa* (1730 p. 100).

Sant Mateu (BM): *St. Mattheu* (1619 p. 37v)

Sant Mateu, camí de (BF): *camí de sent mateu* (1535 p. 32), *camí de St. Mateu* (1684 p. 59v), *camí de San Matheu* (1729 p. 93).

Santmartí, mas d'en (BS): Cognom. *mas den domingo Senmarti* (1548 p. 73).

Sanxo, font d'en (VS): *Font de Sancho* (1748 p. 159v). Antropònim procedent de l'aragonés o del castellà, de *Sanctius*, cognom derivat de *santus*, 'sant' (Moll: 1982, p. 87).

Sanxo, mas d'en (VS): *mas den sanço* (1535 p. 19), *mas ... de Pere Sancho* (1684 p. 53, 1730 p. 101v). Sin.: Mas de n'Exulvi (p. 53), mas de Marimon (p. 102).

Sarga, morral de la (VS): *morral dela Sarsa* (1684 p. 55), *Morral de la Sarça o Sarga* (1730 p. 105), *moral dela Sarga* (1535 p. 23v).

Sarsa, cova de la (AT): *la cova dela sarsa* (1548 p. 77). Substantiu d'origen castellà, equivalent al català *esbarzer*⁽²⁰⁾.

Sarsalet, el (BF): *çarsalet* (1535 p. 30v), *Sarsalet* (1548 p. 76, 1684 p. 58v). Derivat diminutiu de *sarsa*, mot de procedència castellana, equivalent al català *esbarzer* (vg. Coromines: DECAT, vol. VII, p. 704).

Sarsalet, collet del (BF): *collet del çarsalet* (1535 p. 30v), *collet del sarsalet* (1684 p. 58v, 1729 p. 91v).

Sarsalet, mallada del (BF): *malada al sarsalet* (1548 p. 76).

Savinar, el (VS): *lo Savinar* (1535 p. 23). Derivat col·lectiu de *savina*, 'lloc poblat de savines'.

Sec, riu 1 (BS): *Riu Sech* (1535 p. 9v, 1680 p. 47v, 1732 p. 133v).

Sec, riu 2 (VS): *lo riu sech* (1680 p. 50v), *Riu sech* (1730 p. 97).

Segarra, la (AT): *la Segarra* (1729 p. 84v).

Segarra, cova de la (AT): *la cova de la Segarra* (1729 p. 84v), *la cova dena Segarra* (1749 p. 163).

Segura, serra d'en (CU): *serra den Segura* (1535 p. 4, 1680 p. 43, 1731 p. 117).

Sellet, la 1 (CU): *la Selleta* (1535 p. 4v, 1680 p. 43v, 1731 p. 118v). Pas de muntanyes, entre dues parts més elevades de la carena. Els topònims que contenen aquest element s'han format, per desplaçament metafòric, sobre el nom comú *selleta*, derivat de *sella* (Coromines: DECAT, vol. VII, p. 897; Peraire: 1992, p. 229).

Sellet, la 2 (VL): *la Selleta* (1535 p. 5v, 1680 p. 44, 1731 p. 120).

Sellet, la 3 (BS): *la Selleta* (1535 p. 9, 1732 p. 132v), *la Celleta* (1680 p. 47).

Sellet, la 4 (VS): *la selleta* (1535 p. 16, 1680 p. 51, 1730 p. 97v).

Sellet de Castellalbo, la (CU): *la selleta de Castellalbo* (1535 p. 3), *la celleta de Castellalbo* (1680 p. 42, 1731 p. 114v).

Sellet de Castellalbo, corral de la (CU): *corral dela celleta de Castellalbo* (1680 p. 41v, 1731 p. 114v).

(20) La presència de topònims amb aquest radical alié al lèxic català no deixa de ser sorprenent si tenim en compte la vitalitat del terme *esbarzer* i dels noms dels altres arbusts als quals es sol aplicar el mot *sarsa* i l'escassíssima o nul·la extensió del castellanisme en la parla viva de la comarca.

Selleta de la Cova de les Cabres, la (CU): *la selleta dela cova deles cabres* (1535 p. 3v), *la celleta de la cova deles cabres* (1680 p. 42), *la selleta dela Cova de les Cabres* (1731 p. 115).

Selleta de la Llobatera, la (BF): *la selleta davall la llobaterra* (1535 p. 30), *la celleta davall la llobatera* (1684 p. 58, 1729 p. 91).

Selleta de l'Herbasal, la (VS): *la seleta ... del erbasal* (1535 p. 17), *la selleta ... del herbasal* (1684 p. 51v, 1730 p. 99).

Selleta de l'Om d'en Gil, la (AT): *la selleta ... de lom den gil* (1684 p. 61v) *Selleta del Mas d'En Gil* (p. 61v).

Selleta del Banquet, la (VS): *la selleta del Banquet* (1535 p. 24, 1684 p. 55v, 1730 p. 106).

Selleta del Cabeço de Belart, el (VS): *la selleta ... del cabeço de belart* (1535 p. 18), *la selleta ... del cabeso de belart* (1684 p. 52v, 1730 p. 100v).

Selleta del Camp d'en Forner, la (VL): *la selleta del Camp den Forner* (1619 p. 3v, 1731 p. 123).

Selleta del Mas d'en Gil, la (AT): *la seleta del mas dengil* (1535 p. 34v), *la selleta del mas den gil* (1684 p. 61v), *la selleta del nom den Gil* (1729 p. 83v). Sin.: *Selleta de l'Om d'en Gil* (p. 61v).

Selleta dels Bustals, la (VS): *selleta del cap dels Bustals* (1730 p. 99v).

Selleta dels Roures, la (VS): *la selleta dels roures* (1535 p. 23, 1730 p. 104v), *la celleta dels roures* (1684 p. 54v).

Senyor, mas del (VL): *mas del Señor* (1619 p. 37v, 1731 p. 123v).

Serra, mas de la (CU): *mas de la Serra* (1680 p. 42v, 1731 p. 116v).

Serra, mas d'en Magí (VS): *mas apellat den magi-sera* (1535 p. 18v), *mas ... den magi serra* (1684 p. 52v).

Serra, pouet de la (VS): *pouet dela Serra* (1535 p. 19, 1684 p. 53v, 1730 p. 102v).

Serrada del Collado, la (VS): *la Serrada del Collado* (1748 p. 151). El genèric *serrada*, derivat del verb *serrar* en l'antiga accepció de 'tancar fortament, estrènyer', conserva encara en alguns reductes dialectals. D'acord amb aquesta interpretació una *serrada* no és un 'lloc on s'han asserrat els arbres', sinó 'una paret alta de pedra seca que envolta un espai tancat' (Alcover-Moll: DCVB, vol. 9, p. 870; Coromines: DECAT, vol. VII, ps. 847-850). Sin.: *Serrada del Mas d'en Cantavella*.

Serrada del Mas del Comanador, la (BS): *la serrada del dit mas* (1535 p. 8v).

Serrada del Mas d'en Cantavella, la (VS): *serrada del mas den cantavella* (1535 p. 22v, 1730 p. 105v). Sin.: *Serrada del Collado*.

Serrada del Mas d'en Sanxo (VS): *la serada del mas den sanço* (1535 p. 19), *la serrada del mas ... den Sancho* (1684 p. 53).

Servestra, cova de la (VS): *cova de la servestra* (1548 p. 75). Topònim relacionat amb *servera* o, potser, amb *cérvol*, tot i que no es pot descartar la procedència de l'antropònim *Silvestre*.

Sesteret, el (BF): *al sesteret* (1729 p. 92v). Derivat diminutiu de *sester*, 'sestador, lloc on sesta el bestiar'. Normalment hi són aprofitats qualsevol roca o arbre que fa ombra.

Setena de Culla, la (TI): *Setena de Culla* (1729 p. 82). Derivat col·lectiu de *set*. El substantiu fa referència al nombre de pobles que pertanyien a l'antiga Tinença, tot i que durant els primers temps en foren més de set.

Silla, roca d'en (BF): *roca den silla* (1535 p. 30v), *roca den Cilla* (1684 p. 58, 1729 p. 91). Antropònim.

Sobalma del Pas, la (CU): *la Sopalma del pas* (1548 p. 79). Cova.

Sol del Bovalar, el (BF): *sol del bovalar* (1535 p. 32, 1684 p. 59v, 1729 p. 93). 'La part més baixa d'un indret determinat', en oposició a *el cap de*, que significa 'la part més alta'.

Sol del Bovalar, molló del (BF): *mollo del sol del Bovalar* (1684 p. 59v, 1729 p. 93).

Solana, la 1 (CU): *la solana* (1535 p. 4).

Solana, la 2 (BF): *la solana* (1535 p. 31v, 1684 p. 59).

Solana, la 3 (BS): *la Solana* (1732 p. 135v).

Solana, assagador de la (BF): *asagador dela Solana* (1535 p. 31v), *Assagador dela Solana* (1684 p. 59, 1729 p. 92v).

Solana, collet de la (BF): *collet dela solana* (1535 p. 31v, 1684 p. 59, 1729 p. 92).

Solana de Codes, la (VS): *la solana de Codes* (1535 p. 18v), *la solana de Clodes* (1684 p. 53v).

Solana de Valldossera, la (VS): *la solana de Valldosera* (1548 p. 75). Topònim format sobre el cognom *Valldossera*, procedent del llatí VALLE URSARIA, 'vall d'óssos'.

Somo, coveta del (CU): *coveta del Somo* (1535 p. 4v, 1680 p. 43, 1731 p. 118). Derivat del llatí SUMMUS, 'el més alt', 'la part més alta d'una muntanya'. La conservació de la -o final ens indica la procedència mossàrab del topònim (Coromines: DECAT, vol. VIII, ps. 59-61).

Soterrània, la (BF): *la sotaraya* (1548 p. 76v). Adjectiu derivat del llatí SUBTERRA-NEUM, 'que està sota terra'.

Soterrània, mallada de la (BF): *malada ala sotaraya* (1548 p. 76v).

Surco, mallada del (CU): *mallada del curco* (1548 p. 78).

T

Taronja, la (BF): *la teronga* (1535 p. 30), *la teroja* (1684 p. 58), *la teronja* (1729 p. 90v).

Taronja, morralet de la (BF): *morralet de sobre la teronga* (1535 p. 30), *morralet damunt la teroja* (1684 p. 58), *morralet de sobre la Teronja* (1729 p. 90v).

Teixeda, la (VS): *la texeda* (1535 p. 18), *la teixeda* (1684 p. 52, 1730 p. 100). Lloc plantat de teixos.

Teixeda, barranc de la (VS): *barranch dela Teixeda* (1730 p. 100).

Teixeda, forn de la (VS): *forn dela texeda* (1535 p. 18), *forn dela teixeda* (1684 p. 52).

Teixeda, moleta de la (VS): *moleta de la Teixeda* (1730 p. 100). Sin.: Moleta del Forn de la Teixeda.

Ternato, cingla del (VS): *la singla del ternato* (1535 p. 22v, 1684 p. 54, 1730 p. 104). Topònim de significat desconegut. Tot i que, en principi, havíem pensat en una lectura errònia, en lloc de *cervató*, «cèrvol petit», totes les variants posteriors reproduïen fidelment la forma que apareix la primera vegada. Sin.: Malladeta del Pouet de la Serra (p. 151v).

Terrer, barranc del (VL): *Barranch del Terrer* (1619 p. 38), *Barranc dels Terrers* (1731 p. 124v).

Terrers Blancs, els (BS): *terrers blanchs* (1680 p. 46).

Tinença de Culla, la (TT): *la Tinença de Culla* (1535 p. 1), *la Tinensa de Culla* (1535 p. 8, 1680 p. 45, 1729 p. 82).

Toll Redó, el (VS): *toll Redo* (1535 p. 16, 1730 p. 97).

Tormassosa, la (VS): *la tormaçosa* (1548 p. 75). Derivat de *torm/tormo*, format sobre el femení de *tormassós*, 'lloc on abunden els tormos', 'terra tormassosa'.

Tormassosa, cova de la (VS): *cova de la tormaçosa* (1548 p. 75).

Tormo de l'Assor, el (VS): *tormo del azor* (1535 p. 23), *tormo del Assor* (1684 p. 54v, 1730 p. 104v). «Pedra grossa isolada, cantal de grans dimensions», forma mossàrab de l'antic mot català *torm*, equivalent del castella *tormo* (Peraire: 1992, p. 243).

Torre, la (TO): *la Torre* (1535 p. 4v, 1684 p. 57, 1731 p. 122v). Variant reduïda del topònim *la Torre d'en Besora*.

Torre d'en Belenguer, la (VS): *la torre den Belenguera* (1748 p. 153v).

Torre d'en Besora (TO): *la Torre den Besora* (1619 p. 37, 1680 p. 40v). Topònim format sobre el nom comú *torre* i el cognom del seu propietari (Peraire: 1992, ps. 243-244). Sin.: La Torre.

Tossal de l'Albagés, saleres del (VS): *saleres del Tosal del Albages* (1730 p. 101v). Elevació del terreny d'un volum considerable.

Tossal d'en Doménec, roca del (BS): *la roca del Tosal den Domenech* (1680 p. 46v, 1732 p. 133).

Trencada del Riu del Bosc, la (BS): *la trenquada del riu del bochs* (1548 p. 74). «Línia de divisió entre dos municipis» i també, per extensió, 'línia o curs d'un riu' (Coromines: DECAT, vol. VIII, p. 763). Aquesta interpretació semàntica no sembla, però, molt convincent per als topònims que tenim enregistrats. Potser hauríem de pensar més bé en un derivat del verb *trencar*, amb el sentit de 'lloc d'aspecte trencat, tallat, per la presència de masses verticals de roques'.

Trencades, les (BF): *les Trenquades* (1535 p. 29v), *les Trencades* (1535 p. 29v, 1684 p. 57v).

Trencades, barranc de les (BF): *baranc deles Trencades* (1535 p. 29v), *barranc deles Trencades* (1684 p. 57v, 1729 p. 90v).

Trencades, mas de les (BF): *mas deles Trenquades* (1535 p. 29v), *mas deles Trencades* (1684 p. 57v, 1729 p. 89v).

Trulla, morral de na (BS): *lo morral dena Trulla* (1535 p. 9, 1680 p. 47, 1732 p. 133). Antropònim creat per feminització del cognom *Trull*, derivat del nom comú *trull*, 'espai destinat a la producció d'oli'.

U

Ullastrar del Tormo, l' (CU): *ullastrar del tormo* (1548 p. 80). «Comunitat vegetal en què predomina l'ullastre».

Ullastre, mallada de l' (CU): *mallada del ullastre* (1548 p. 78v).

Useres, les (AL): *les huseres* (1535 p. 36), *Usseres* (1729 p. 85v), *les Useres* (1749 p. 162v). Topònim de procedència pre-àrab (Barceló: 1983, p. 218), possiblement pre-llatina.

V

Verola, la (BS): *la berola* (1535 p. 8). Nom d'origen celta, relacionat segurament amb el topònim castellà *Veruela* (Coromines: 1972, I, p. 70).

Vidal, mas de (AT): *maset dit de Vidal* (1684 p. 61v), *mas de Vidal* (1729 p. 83). Sin.: Mas d'Escrig (p. 61v).

Vidal, mas d'en (CU): *mas de Joan Vidal* (1680 p. 43v). Sin.: Mas d'en Gelida (p. 043v).

Vidre, foieta del (BF): *foyeta del vidre* (1548 p. 76).

Vilaformosa (CS): *vilafermossa* (1535 p. 17v), *Villafermosa* (1684 p. 52), *Villa hermosa* (1684 p. 52, 1730 p. 99v), *Vilarmosa* (1748 p. 156). «Vila bella».

Vilaformosa, camí de (VS): *cami de villa fermossa* (1535 p. 18), *cami de villa hermosa* (1684 p. 52, 1730 p. 99v).

Vilafranca (VF): *Vilafranqua* (1535 p. 2), *Vilafranca* (1680 p. 40v, 1732 p. 134), *Villafranca* (1731 p. 112v). Del llatí medieval *villa franca*, 'vila exempta de pagar impostos'.

Vilafranca, camí de 1 (CU): *cami qui va a Vilafranqua* (1535 p. 2), *cami de Vilafranca* (1680 p. 41), *cami de Villafranca* (1731 p. 112v).

Vilafranca, camí de 2 (BS): *cami de vilafranca* (1535 p. 10, 1680 p. 47v).

Vilana, barranc de na (BS): *baranc dena Vilana* (1548 p. 74). Antropònim femení, procedent segurament del cognom *Vila*.

Vilar de Canes (VL): *Vilar de Canes* (1535 p. 5v, 1680 p. 40v, 1750 p. 174), *Vilardecanes* (1619 p. 38v), *Villar de Canes* (1729 p. 82v). Topònim d'origen mossàrab, format sobre el llatí tardà *VILLARE* i el substantiu *CANNAS*, 'canyes'. *Vilar de Canes* és, per tant, 'el llogaret de les canyes'.

Vilar de Canes, camí de (CU): *cami de Vilar de Canes* (1535 p. 5v, 1680 p. 44, 1731 p. 119v).

Vilar de Canes, pla de (VL): *pla de Vilar de Canes* (1619 p. 38), *pla de Villar de Canes* (1731 p. 125v).

Vistabella (VS): *vistabella* (1535 p. 1v, 1684 p. 50, 1730 p. 96).

Vistabella, camí de 1 (BS): *Camí qui va de Benaçal a Vistabella* (1535 p. 11, 1732 p. 136).

Vistabella, camí de 2 (BF): *cami que va a vistabella* (1535 p. 31, 1684 p. 59, 1729 p. 92).

Volta de Sant Joan (VS): *volta de Sent Johan* (1535 p. 17v), *volta de St. Joan* (1684 p. 52), *Volta de St. Juan* (1730 p. 99v).

Voltes del Banquet, les (VS): *les voltes del Banquet* (1730 p. 106).

Volteta Tancada, la (BF): *la volteta tancada* (1548 p. 76).

Voltetes, les (BS): *les Voltetes* (1732 p. 132v).

X

Xoca, ereta d'en (CU): *hereta nomenada den choca* (1680 p. 41, 1731 p. 113). Antropònim.

Xodos (AL): *Chodos* (1535 p. 18v, 1684 p. 53v, 1730 p. 100v). Topònim de procedència no mossàrab, de significat desconegut (Barceló: 1983, p. 229; Coromines: 1970, ps. 156-157).

Xodos, camí de 1 (VS): *cami que ve de chodos* (1535 p. 18v, 1730 p. 101v), *cami de chodos a Vistabellà* (1684 p. 53v).

Xodos, camí de 2 (AT): *camí de Chodos* (1729 p. 83).

4. ANALISI LINGÜÍSTICA

4.1. Localització geogràfica i històrico-cronològica

Des del punt de vista de la localització geogràfica dels topònims enregistrats, convé apuntar que gairebé el 50 % pertanyen als termes municipals de Culla i Vistabella. L'altra meitat correspon majoritàriament als municipis de Benafigs (20.1 %) i Benassal (15.9 %).

La representació d'Atzeneta (7.8 %), Vilar de Canes (6.2 %) i la Torre d'en Besora (0.5 %) completa amb els topònims de fora de la Tinença el mapa de la distribució geogràfica del material inventariat. Les dades que hem esmentat que apareixen completes al quadre 1 i als gràfics corresponents ens permeten destacar, d'una banda, l'alta densitat toponímica dels termes de Benafigos que si bé ocupa només un 7.5 % de la superfície total de la comarca, aporta un 20 % dels topònims, la qual cosa dona un índex de 3.48 topònims per km² i Vilar de Canes índex 2.51 i la baixa densitat d'Atzeneta 0.69 top./km² i la Torre d'en Besora amb un insignificant 0.25 . Aquesta darrera xifra està condicionada pel fet que no apareix cap visura de la Torre, la qual cosa s'explica segurament per la inexistència de terra d'empriu dins l'àmbit del seu terme municipal. La resta de termes oscil·len al voltant de la densitat 1.

AMBITES MUNICIPALS	CODI	NRE.	PERCENT	KM ²	INDEX
Atzeneta.....	AT	49	7.9 %	71.27	0.69
Benafigos.....	BF	125	20.1 %	35.83	3.48
Benassal.....	BS	99	15.9 %	79.22	1.25
Culla	CU	142	22.7 %	115.96	1.22
La Torre d'en Besora	TO	3	0.5 %	11.77	0.25
Vilar de Canes	VL	39	6.2 %	15.49	2.51
Vistabella.....	VS	154	24.6 %	149.18	1.03
Topònims de fora		14	2.2 %		
<i>Total</i>		625	100.0 %	478.72	1.30

Quadre 1. Localització geogràfica dels topònims

Bona part dels topònims inventariats són noms de procedència catalana, és a dir, topònims creats pels pobladors catalans que ocuparen les terres de l'antic Castell de Culla entre els segles XIII i XVI. Dins aquest primer grup –que representa vora el 90 % del total– trobem majoritàriament topònims formats sobre unitats lèxiques vives encara en l'actualitat i que no presenten, per tant, problemes d'interpretació semàntica –el *bancal Redó*, la *serra Esparreguera*, l'*Arrabassada*, el *Bovalar*–. Això no obstant, un petit grup s'ha format sobre noms o adjectius desapareguts en l'actualitat de la parla viva –la *Foieta de la Cèrvia*, la *roca del Cervo*, la *font de l'Auzell*– o sobre dialectalismes que poden presentar, en un primer contacte, algunes dificultat d'interpretació.

PROCEDENCIA HISTÒRICA	CODI	NRE.	PERCENTATGE
Topònims pre-romans	P	4	0.5 %
Toponímia llatina	L	7	1.0 %
Toponímia mossàrab	M	30	4.8 %
Toponímia àrabica	A	7	1.1 %
Topònims catalans.....	C	560	89.6 %
Topònims castellans.....	E	6	1.0 %
Top. d'origen insegur.....	?	11	1.8 %
<i>Total</i>		625	100.0 %

Quadre 2. Procedència històrico-cronològica

Els índexs de toponímia pre-romànica, llatina i aràbiga tenen un caràcter purament testimonial. La toponímia pre-romana estaria representada pels casos gairebé segurs de *la Segarra*, *les Useres* i *la Verola* i pels insegurs del *collet de la Belgida* i *el Boi*. No sembla clar si la *Segarra*—que el tenim també inventariat al terme de Vilar de Canes—és una pervivència a través dels segles d'un primitiu topònim ibèric o, simplement, una importació dels primitius pobladors cristians⁽²¹⁾. Encara més insignificant és la presència de topònims de procedència llatina. Només tenim els casos gairebé segurs d'*Ares*, *Culla*—del llatí tardà *collia*, procedent de COLLIS—i *Corbó*—procedent, potser, del llatí CURVUS, «curvat», «corb», «encorbat»—i segurament, *la Fos*. La toponímia aràbiga és representada pels noms de dos pobles de la Tinença *Atzeneta* i *Benassal* i per un petit grup de topònims menors *els Castells del Sit*, *la Mesquita*, *la Saloquia* i *Fanzara*, aquest darrer de fora de la Tinença. L'escassa densitat de topònims d'aquesta procedència és un indicador clar de l'escassa presència musulmana a les terres del nord-oest castellonenc—capaç de crear nuclis de poblament relativament importants i donar-los noms que ens han pervingut, però impotent per a bastir una infraestructura agrària que hagués possibilitat la transmissió dels noms dels llocs—o de la manca de contacte entre els cristians nousvinguts i la població musulmana anterior. O de totes dues coses alhora.

Més significatiu és l'índex de topònims de segura o probable procedència mossàrab. Hi ha, d'una banda, un grup de topònims que han conservat el grup -ND- intervocàlic—*la Morrandà*, *la Redonda del Boi*—, la -N- intervocàlica sense palatalitzar *la Pena-roja*, *la Roca de Penacalba*, *Benafigos* i *Vilar de Canes*—i la -T- oclusiva sorda intervocàlica—*Catí*, *les Moratelles*, indicis tots ells clars de la procedència mossàrab. Un segon grup està format pels topònims en què s'ha conservat la -O final procedent de la -U llatina final, sol·lució estranya a les lleis fonètiques de la nostra llengua—*el Collado*, *el Tormo de l'Assor*, *els Covarxos*, *bancal del Covarxo*, *barranc Fondo*, *barranc de Castellalbo*, *barranc dels Covarxos*, *Xodos*, *el Cap del Rogero*, *coveta del Fumero*, *coveta del Somo*, *mallada del Fumero*, *el Cabeço de Belart*, *el Cabeçolo*, *Castellalbo* i *cova del Senallo*—. Aquest darrer fenomen es pot explicar, com els anteriors, a partir de la procedència a través dels parlars mossàrabs, si bé, de vegades, no es pot descartar un encreuament amb les sol·lucions castellanès i, més probablement, aragoneses. Hi ha finalment alguns topònims no acabats amb -O—*Penyagolosa*, *els Perxets*, *Morella*—d'adscripció històrico-lingüística també dubtosa, encara que podria tractar-se de topònims mossàrabs. Segurament un buidatge exhaustiu de la documentació de la Tinença i el recull i anàlisi sistemàtics de la toponímia viva de la comarca permetria localitzar un ample nombre de topònims d'aquesta procedència.

Durant el període que comprén aquest estudi és encara molt poc representatiu el volum de topònims creats per influència demogràfica o política castellana. Només hem detectat els topònims formats sobre els noms comuns *sarsa* i *sarsalet*—*el Sarsalet*, *collet del Sarsalet*, *la cova de la Sarsa*, *mallada del Sarsalet*—, *el Cubero* i la *mallada del Surco*. Hi ha, com hem dit més amunt, alguns casos de topònims que presenten solucions lingüístiques estranyes a la llengua catalana i compartides pel castellà i l'aragonès amb els antics parlars mossàrabs, fet que planteja alguns problemes quant a llur adscripció lingüística.

(21) Aquest topònim, com els anteriors, presenta alguns problemes d'interpretació que no estem ara en condicions d'abordar en tota la seua complexitat. Remetem el lector interessat als treballs de Coromines (1965, pp. 153-217), Péraire (1987 i 1992) i Turull (1983).

Finalment, hi ha un petit nucli de topònims de significat incert que tenen un origen desconegut o insegur: *l'Ortissella, assagador de l'Ortissella, barranc de la Barastulla, barranc de la Reudera, barranc de l'Assor, el Bustal, la Cingla del Ternato, ...* Mentre no disposem de més dades convé no arriscar hipòtesis més o menys verosímils sobre la procedència o el significat d'aquests noms.

PERÍODE HISTÒRIC	TOTAL TOP. DOCUMENT.		1ª DOCUMENTACIÓ	
	NRE.	PERCENT.	NÚM.	PERCENT.
Segle XVI.....	439	70.0 %	439	70.2 %
Segle XVII	360	57.6 %	108	17.3 %
Segle XVIII.....	406	65.0 %	78	12.5 %

Quadre 3. Localització documental (I)

PERÍODE HISTÒRIC	TOTAL TOP. DOCUMENT.	
	NRE.	PERCENT.
Segles XVI-XVII-XVIII.....	222	35.8 %
Segle XVI	168	26.9 %
Segles XVI i XVII	30	4.8 %
Segle XVII.....	21	3.5 %
Segles XVI i XVIII.....	19	3.0 %
Segles XVII i XVIII.....	87	14.0 %
Segle XVIII.....	78	12.6 %
<i>Total</i>	625	100.0 %

Quadre 4. Localització documental (II)

4.2. El referent

ÀMBITS REFER.	GRUPS REFERENCIALS	NRE.	PERCENT.
A PAISATGE NATURAL	1. El relleu	171	27.3 %
	2. Hidrònims.....	86	13.8 %
	3. Formacions vegetals.....	7	1.1 %
	<i>Total paisatge natural</i>	264	42.2 %
B OCUPACIÓ HUMANA	4. L'hàbitat	99	15.8 %
	5. Les vies de comunicació	46	7.4 %
	6. Partides i indrets ind.....	105	16.8 %
	7. Altres llocs.....	111	17.8 %
	<i>Total ocupació humana</i>	361	57.8 %
	<i>TOTAL GENERAL</i>	625	100.0 %

Quadre 5. Anàlisi del referent

4.3. Anàlisi semàntica

ÀMBITS	NRE.	PERCEN.	GRUPS SEMÀNTICS	NÚM	PERCEN.
A. El medi físic	435	39.2 %	1. El relleu	165	14.9 %
			2. Hidrònims	98	8.8 %
			3. El sol	83	7.5 %
			4. Veg. i fauna	89	8.0 %
B. Act. humanes	400	36.0 %	5. Hàbitat i com	144	13.0 %
			6. Act. product.	96	8.6 %
			7. Antropònims	160	14.4 %
C. La toponímia	156	14.1 %	8. La toponímia	156	14.1 %
D. Característiques....	91	8.2 %	9. Característi.	91	8.3 %
E. Sign. desconegut...	28	2.5 %	?. Sign. descon.....	28	2.5 %
<i>Total</i>	1110	100.0 %	<i>Total</i>	1110	100.0 %

Quadre 6. Anàlisi semàntica

4.4. Estructura sintàctica

ESTRUCTURES SINTÀCTIQUES		NRE.	PERCENT.
A. Sintagma nominal bàsic: SN → (Det)+N		128	20.3 %
B. Expansions nominals: SN → (Det)+N+N		2	0.3 %
C. Expansions adjectives: SN → (Det)+N+SAdj.		31	5.0 %
D. Expansions pre- posicionals	1. Descripció	75	12.0 %
	2. Localització	116	18.6 %
	3. Relació amb persones	137	21.9 %
	4. Altres relacions	39	6.2 %
	5. Exp. prep. complexes	92	14.7 %
<i>Total expansions prep.</i>		459	73.4 %
E. Altres estructures sintàctiques		5	0.8 %
<i>TOTAL GENERAL</i>		625	100.0 %

Quadre 7. Anàlisi sintàctica

5. CONCLUSIONS

El procés d'investigació dut a terme sobre el conjunt de visures dels segles XVI-XVIII ens ha permès identificar un total de 625 topònims, distribuïts desigualment entre els diversos termes municipals que integraven l'antiga Šetena de Culla. A partir de l'anàlisi lingüística realitzada sobre aquest corpus poden treure les següents conclusions:

1) La immensa majoria dels topònims estudiats són –com era d'esperar– de procedència catalana (concretament un 90 %). Sobre aquest nucli bàsic hem pogut identificar un

nombre relativament considerable de noms de lloc d'origen mossàrab (5 %), fet que confirma la hipòtesi de la importància que assolí l'element cultural mossàrab en les terres del nord castellonenc. La toponímia àrabiga, llatina i pre-llatina té un caràcter testimonial.

2) Un nombre important de topònims apareixen documentats ja des del segle XVI (concretament 439, és a dir, un 70.2 % del total), i una bona part d'aquests es mantenen al llarg dels tres segles que abraça el present treball (222, 35.2 %).

3) Tot i que, en conjunt, predominen els topònims aplicats a elements referencials del camp *ocupació humana* (58 %) sobre els topònims relacionats amb *el paisatge natural* (42 %), l'anàlisi del referent en grups més específics ens permet detectar un predomini absolut dels topònims que fan referència al relleu, fet que s'explica pel caràcter muntanyós de la comarca.

4) La major part dels topònims estudiats pertanyen, des del punt de vista semàntic, al camp que hem anomenat *la natura* (435 unitats semàntiques) i al camp *intervenció humana* (400). És significatiu l'alt percentatge de noms relacionats amb el relleu (165) i amb l'hàbitat (144) i l'elevat nombre de topònims generats sobre elements de caràcter onomàstic, és a dir, sobre antropònims –especialment cognoms– i sobre altres noms de lloc. Finalment, convé destacar l'ampla varietat d'espècies vegetals i animals representades en el recull que hem elaborat.

5) Des del punt de vista de l'estructura sintàctica, s'observa un predomini molt clar dels topònims formats amb expansions preposicionals (un 73.4 %) sobre la resta. Dins aquest grup, l'element preposicional indica sovint algun tipus de relació amb persones (en 137 casos) o introdueix elements de localització, sovint per relació amb altres topònims (116). Més reduït és el percentatge d'expansions preposicionals de tipus descriptiu (concretament, 75). Es també prou elevat el nombre de topònims que presenten una estructura de SN bàsic (128).

6. REFERENCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALCOVER, A. M. / MOLL, Francesc de B. (1980s): *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), 10 vols., Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1980 i ss.

ARASA I GIL, Ferran (1986): «Toponímia i arqueologia a les comarques septentrionals del País Valencià», *BISO*, núm. XXIII (març 1986), Barcelona, ps. 38-46.

BARCELÓ TORRES, Carme (1983): *Toponímia àrabiga del País Valencià. Alqueries i castells*, València, Diputació de València, 307 ps.

BARREDA I EDO, Pere-Enric (1984): «El regne de Culla (1093-1103)», *BCEM*, núm. 8, Benicarló, ps. 9-22. Reproduït íntegrament a l'obra col·lectiva *Benassal. Recull bibliogràfic de textos*, Benassal, Ajuntament de Benassal, 1988, vol. II, ps. 519-533.

-(1986): «Llibre dels Capítols d'Herbatge de la Tinença de Culla (1345-1805). Introducció, notes, text i índex», *BSCC*, LXII, Castelló, ps. 447-562.

-(1987): «La qüestió foral de Benassal i la Tinença de Culla», *BCEM*, núm. 18, Benicarló, ps. 33-45.

-(1988a): «Balasc d'Alagó, conquistador de Culla (1231-1233)», *BCEM*, núm. 22, Benicarló, ps. 11-18.

-(1988b): *La Carta de Població de Benassal (1239)*, Benassal, Ajuntament de Benassal, 1988, 100 ps.

- CERVERA SOS, Amèlia / VICIANO AGRAMUNT, Josep Lluís** (1990): «El Bustal», *B.A.A.C. Llansol de Romaní*, núm. 8 (gener-juny 1990), Castelló, ps. 69-70.
- COROMINES, Joan** (1954): *Diccionario Crítico Etimológico de la Lengua Castellana* (DCELC), Madrid, Ed. Gredos, 6 vols.
- (1965): *Estudis de toponímia catalana*, vol. I, Barcelona, Ed. Barcino (Biblioteca Filològica Barcino), 282 ps.
 - (1970): *Estudis de toponímia catalana*, vol. II, Barcelona, Ed. Barcino (Biblioteca Filològica Barcino), 345 ps.
 - (1972): *Tópica Hespérica. Estudios sobre los antiguos dialectos, el substrato y la toponimia romances*, Madrid, Ed. Gredos (Biblioteca Románica Hispánica. Estudios y ensayos, 169), 2 vols, 410 i 428 ps.
 - (1980s): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (DECAT), 9 volums, Barcelona, Ed. Curial / La Caixa, 1980-1988.
 - (1988): *Onomasticon Cataloniae, Toponímia antiga de les Illes Balears*, Barcelona, Ed. Curial, 1988.
- GARCIA GIRONA, Joaquim** (1922-30): *Vocabulari del Maestrat (A-G)*, Castelló, Sociedad Castellonense de Cultura, suplementos al *BSCC*, 416 ps.
- MIRALLES I PORCAR, Jesús** (1983): «El Castell de Culla», *BSCC*, núm. LIX, Castelló de la Plana, ps. 237-241. Reproduït íntegrament a l'obra col·lectiva *Benassal. Recull bibliogràfic de textos*, 2 vols., Benassal, Ajuntament de Benassal, 1988, vol. II, ps. 827-829.
- (1985a): «Els terrenys comunals a la Setena de Culla», *BCEM*, núm. 9, Benicarló, ps. 19-28.
 - (1985b): «Arxiu Municipal de Culla (I). Secció: la ramaderia», *BCEM*, núm. 10, Benicarló, 1985, ps. 7-10.
- MOLL, Francesc de Borja** (1982): *Els llinatges catalans*, Palma de Mallorca, Ed. Moll, 2a. ed, 385 ps.
- MOREU-REY, Enric** (1982a): *Els nostres noms de lloc*, Palma de Mallorca, Ed. Moll (col. Els treballs i els dies, núm. 22), 220 ps.
- (1982b): «Un sobrevingut: «Barranc»», *BISO*, núm. X, Barcelona, ps. 10-12.
 - (1988): «Novament sobre el contingut semàntic de «serra»», *BISO*, núm. XXXII (juny 1988), Barcelona, ps. 26-28.
- PERAIRE, Joan** (1987): «Aproximació a la toponímia de l'Alt Maestrat», *BCEM*, núm. 19 (juliol-setembre 1987), Benicarló, ps. 27-31.
- (1989): «Unes notes al voltant del topònim *Vilar de Canes*», *Programa de Festes* (agost 1989), Vilar de Canes, ps. 8-12.
 - (1992): *Toponímia de la Torre d'en Besora i Vilar de Canes*, treball inèdit realitzat dins el programa del Pla EVA de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- SALVADOR I GIMENO, Carles** (1930): «Dues notes lexicogràfiques: Fenassal, Benassal», *Taula de Lletres Valencianes*, núm. 28, ps. 6-7. Reproduït ara a l'obra col·lectiva *Benassal. Recull bibliogràfic de textos*, Benassal, Ajuntament de Benassal, 1988, vol. I, ps. 231-232.

SANCHEZ GOZALBO, Angel (1949): «Castillo de Culla», *BSCC*, XXV, Castelló de la Plana, Societat Castellonense de Cultura, ps. 304-325.

SANCHIS GUARNER, Manuel (1962): *La llengua dels valencians*. València, Ed. Tres i Quatre (La Unitat, núm. 7), 1980 (7a. edició), 211 ps.

-(1980) *Aproximació a la història de la llengua catalana*, Barcelona, Ed. Salvat, 251 ps.

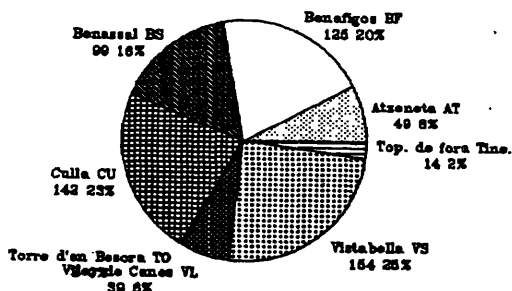
SEGARRA, Vicente (1930): «Culla y su término», *BSCC*, XI, Castelló de la Plana, Sociedad Castellonense de Cultura, ps. 39-40.

VENY, Joan (1980): «Antroponímia i lingüística diacrònica», *BISO*, núm. I, Barcelona, ps. 38-39.

-(1982): *Els parlars catalans*, Palma de Mallorca, Ed. Moll (Col. Raixa, núm. 128), 249 ps.

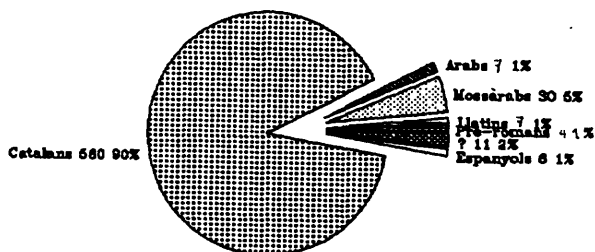
Gràfic 1

Localització geogràfica

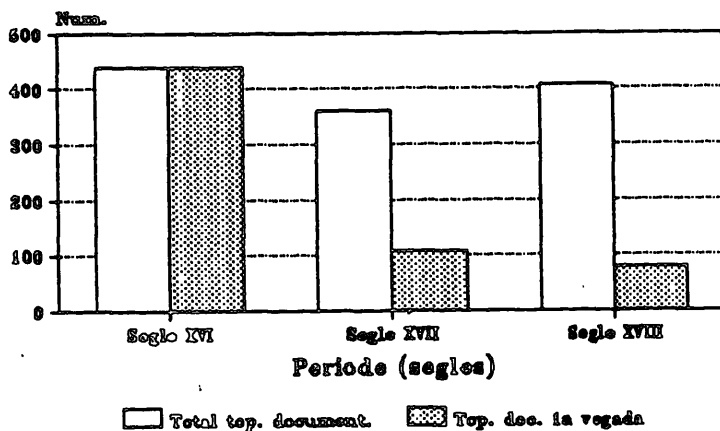
Gràfic 2

Procedència històrico-cronològica

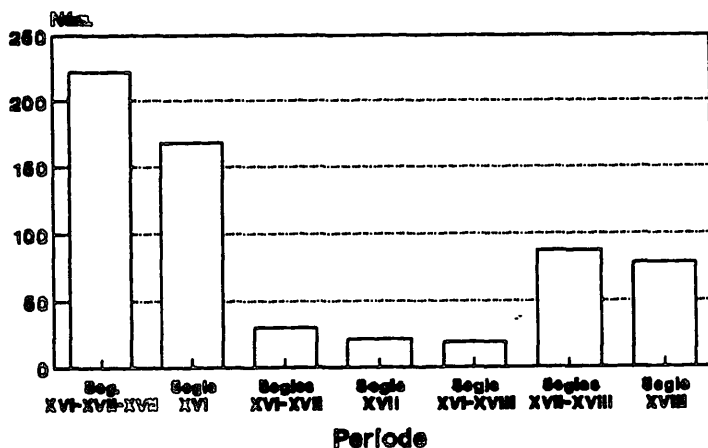
Gràfic 3

Localització documental (I)

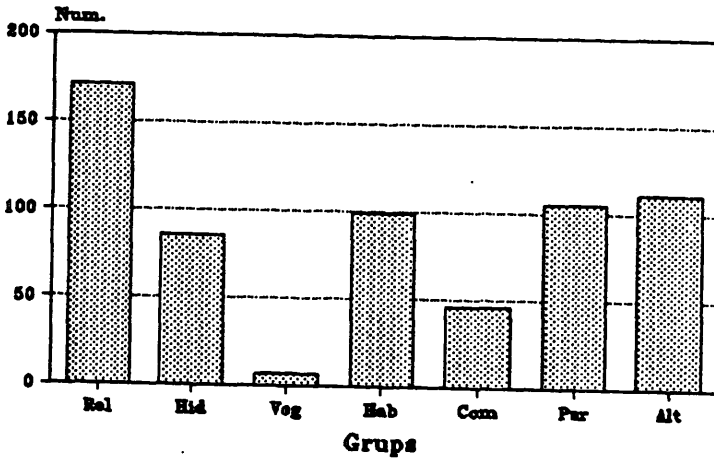

Gràfic 4

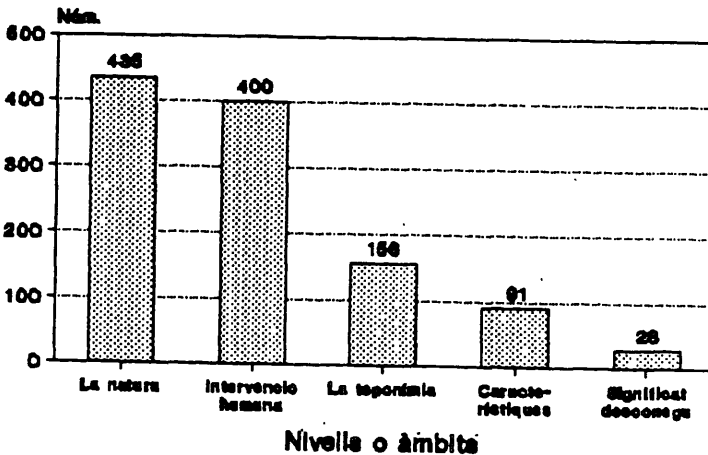
Localització documental (II)

Gràfic 5
El referent

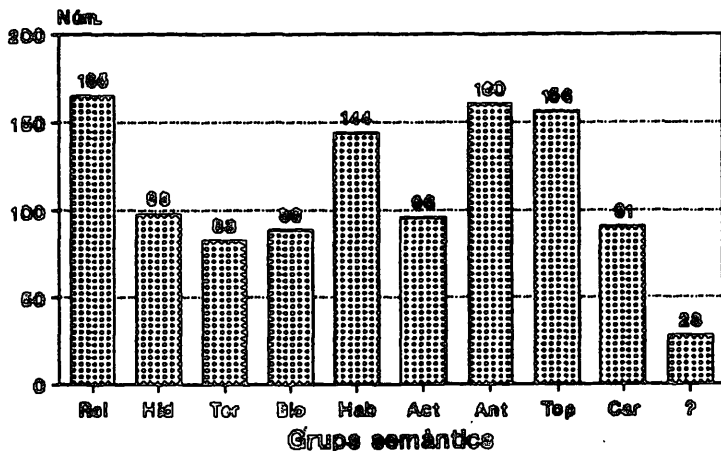

Gràfic 6
El significat (I): àmbits semàntics

Gràfic 7

El significat (II): grups semàntics

Gràfic 8

Estructures sintàctiques

